

OP Ryhmän tilinpäätöstiedote
1.1.–31.12.2016

OP Ryhmän tilinpäätöstiedote 1.1.–31.12.2016: Vahvalta pohjalta rohkeasti kohti toimialan murrosta

OP Ryhmän tulos parani edelleen, markkinoita nopeampi kasvu jatkui laaja-alaisesti

- Tulos ennen veroja oli 1 138 miljoonaa euroa (1 101).
- Loka-joulukuun tulos ennen veroja oli 218 miljoonaa euroa (175).
- Korkokate kasvoi 3 % ja vakuutuskate 6 % ja tuotot yhteensä kasvoivat 3 % vuotta aiemmasta. Kulut kasvoivat 3 %. Kulujen kasvu selittyi kokonaisuudessaan kehittämiskulujen kasvulla.
- CET1-vakavaraisuus nousi vuodessa 0,6 prosenttiyksikköä 20,1 %:iin. Euroopan pankkiviranomaisen stressitestissä vakavaraisuus ylitti selvästi viranomaisten vähimmäisvaatimukset myös hyvin epäsuotuisassa toimintaympäristössä.
- Asuntoluotot kasvoivat 4 %, yritysluotot 3 % ja talletukset 6 %. Uusia asuntoluottoja nostettiin 8 % ja yritysluottoja 10 % enemmän kuin vuotta aiemmin.
- Vakuutusmaksutuotot kasvoivat 2 %.
- Varallisuudenhoidon hallinnoitavat varat kasvoivat 9 % vuotta aiemmasta.
- Vuoden 2017 tuloksen arvioidaan muodostuvan kasvavien kehittämiskulujen ja muiden strategian toteutuksesta aiheutuvien kulujen johdosta saman tasoiseksi tai pienemmäksi kuin vuoden 2016 tulos.

OP Ryhmälle lähes 160 000 uutta pankkiasiakasta ja 260 000 uutta omistaja-asiakasta

- OP Ryhmä sai uusia pankkiasiakkaita lähes 160 000, eli 21 % enemmän kuin vuotta aiemmin. Omistaja-asiakkaiden määrä nousi lähes 260 000:lla yli 1,7 miljoonaan. Pankki- ja vakuutustoiminnan yhteisten asiakkaiden määrä kasvoi lähes 100 000:lla yli 1,7 miljoonaan.
- Uusia OP-bonuksia kertyi yli 200 miljoonaa euroa eli 5 % enemmän kuin vuotta aiemmin. Tuotto-osuuksille arvioidaan maksettavan korkoja yhteensä 83 miljoonaa euroa.
- Yhteisöllisessä roolissa ryhmä toteutti useita #Suominousuun-avauksia. Katsauskauden aikana ryhmä julkisti mm. yli 6 miljoonan euron lahjoitukset suomalaisille yliopistoille.
- OP Ryhmän lahja satavuotiaalle Suomelle on 100 vuotta vapaaehtoistyötä. Uusi vapaaehtoistyön välityssivusto Hiiop100.fi saattaa yhteen avun tarvitsijat ja vapaaehtoistyön tekijät.
- Ryhmälle vahvistettiin kesäkuussa vahvasti uudistava strategia, jonka toteutus on käynnissä laajalla rintamalla.

OP Ryhmän avainlukuja

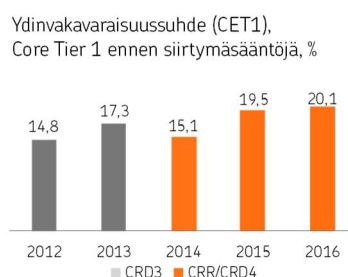
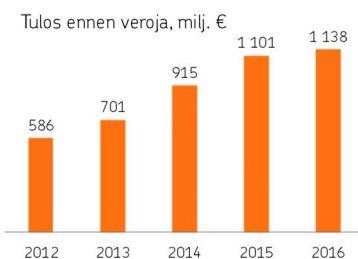
	1–12/2016	1–12/2015	Muutos, %
Tulos ennen veroja, milj. €	1 138	1 101	3,3
Pankkitoiminta	596	642	-7,3
Vahinkovakuutus	230	259	-11,1
Varallisuudenhoito	232	213	8,8
Kertyneet uudet OP-bonukset omistaja-asiakkaille	208	197	5,3
	31.12.2016	31.12.2015	Muutos, %
CET1-vakavaraisuus, %	20,1	19,5	0,6*
Taloudellisen pääomavaateen tuotto, % **	22,7	21,5	1,2*
Omien varojen suhde omien varojen vähimmäismäärään (Rava), % ***	170	191	-21*
Saamisten arvonalentumiset luotto- ja takaukskannasta, %	0,09	0,10	0,0*
Omistaja-asiakkaat (1 000)	1 747	1 491	17,2

Tuloksen vertailulukuna on käytetty vuoden 2015 vastaavien jaksojen lukuja. Tase- ja muiden poikkileikkaustyyppisten erien vertailulukuna on käytetty lukua vuoden 2015 lopun tilanteesta, ellei toisin mainita.

* suhdeluvun muutos

** 12 kk liukuva, muutos suhdeluvun muutoksena

*** Rava-suhdeluku on laskettu Solvenssi II -siirtymäsäännöllä ja vertailutiedot on muutettu.

Pääjohtaja Reijo Karhisen kommentit

Vahvankin on uudistuttava. OP Ryhmän vuodessa 2016 yhdistyy laaja-alainen menestyminen liiketoiminnassa sekä rohkeasti toimintaamme uudistavan strategian toimeenpanon käynnistäminen. Useita vuosia jatkunut määrätietoinen etenemisemme erilaisten haasteiden sävyttämässä toimintaympäristössä huipentui uuteen kaikkien aikojen parhaaseen tulokseen, erinomaiseen vakavaraisuustasoon sekä laajasti markkinoita nopeampaan kasvuun. Myös asiakastytyväisyyden suotuisa kehitys sekä aiempaa nopeampi asiakasmäärämme kasvu vahvistavat osaltaan sitä perustaa, jolle uudistuvaa OPta rakennetaan.

Elämme maailmassa, jossa asiakkaan ääni on entistä vaativampi. Asetelma on kuin OP:lle luotu. Sitoutuneet omistaja-asiakkaamme ovat yksi niistä vahvuuksista, joiden ansiosta OP menestyy. Yhteisöllisen roolin johtaminen näkyy selkeämmin arjessamme. Hyvän tuloksen turvin meillä on todellinen mahdollisuus edistää omistaja-asiakkaidemme ja toimintaympäristömme hyvinvointia myös murroksen keskellä. #suominousuun

Kesällä julkistettu strategia on meille valtaisa uudistumisprosessi puhtaasta finanssiryhmästä monialaiseksi palveluyritykseksi. Strategiamme haastaa meidät pitämään huolta nykyisestä liiketoiminnasta, sen tuote- ja palvelutarjonnasta ja tulokunnosta samalla kun investointipanksemme kehittämiseen kasvavat ja luomme ennakkoluulottomasti uutta liiketoimintaa poistuvan tilalle.

Digitalisoimme nykyisiä palveluja ja sisäisiä prosesseja rohkeasti. Hintakilpailukykyemme ja toiminnallisen ketterytemme turvaaminen vaatii edelleen toimintamme merkittävää tehostamista. Osaamispääomamme uusiutumistarve kiihtyy liiketoimintamalliemme ja niiden sisällön uusiutuessa ja toimintamme monialaisuuden edetessä.

Useamman alavireisen vuoden jälkeen Suomen talous ja työllisyyskehitys ovat orastavassa kasvussa ja talouden ilmapiiriä kuvaavat tunnusluvut nousussa. Suunta on oikea mutta vauhti riittämätön suhteessa kansakuntamme keskeisiin haasteisiin: alhainen työllisyysaste ja julkinen talous. Yhteiskunnan eri osa-alueilla uudistumisvauhtia on lisättävä ja tulevaisuudenkuvaa kirkastettava. Tarvitsemme syvempää yhteistä ymmärrystä muutoksen laajuudesta ja nopeudesta. Suomen digipotentiali on koko maailman ehdotonta kärkeä ja siksi digipohjainen maailmantalouden murros tarjoaa Suomelle valtavat mahdollisuudet uuteen kasvuun ja vaurastumiseen.

OP Ryhmän tilinpäätöstiedote 1.1.–31.12.2016

Sisällysluettelo

Toimintaympäristö	4
Tulos ja tase.....	5
Omistaja-asiakkaiden ja toimintaympäristön menestyksen edistäminen.....	7
Muut keskeiset tapahtumat tammi–joulukuussa.....	8
Vastuullisuus	8
Asiakkuudet ja asiakasedut.....	8
Monikanavaiset palvelut	9
Uudet liiketoiminnot	9
Vakavaraisuus	9
Riskiasema	11
Luottoluokitukset	14
Segmenttien tulos.....	15
Pankkitoiminta.....	15
Vahinkovakuutus.....	17
Varallisuudenhoito.....	19
Muu toiminta.....	21
OP Ryhmän rakenteessa tapahtuneet muutokset	21
Henkilöstö ja palkitseminen	22
OP Osuuskunnan hallinto	22
Investoinnit ja palvelukehittäminen.....	23
Vuoden 2017 näkymät	23
Tuloslaskelma.....	24
Laaja tuloslaskelma.....	24
Tase.....	25
Oman pääoman muutoslaskelma.....	26
Rahavirtalaskelma.....	27
Segmenttiraportointi.....	28
Liitetaulukot.....	30

Toimintaympäristö

Maailmantalouden kasvu jatkui vuonna 2016 verkkaisena. Euroalueen talous kasvoi hieman edellisvuotta vähemmän. Epävarmuus talouden näkymistä lisääntyi kesällä, kun Britanniassa äänestettiin EU:sta eroamisen puolesta. Luottamus talouteen koheni kuitenkin jälleen loppuvuoden aikana, ja merkit talouden elpymisestä lisääntyivät.

Euroalueen inflaatio jäi etenkin alkuvuonna vähäiseksi. Euroopan keskuspankki (EKP) laski maaliskuussa ohjauksensa nolnaan ja talletuskorkonsa -0,4 prosenttiin. Lisäksi EKP laajensi arvopapereiden osto-ohjelmaansa. Euribor-korot laskivat edelleen hieman EKP:n toimien seurauksena. Pitkät korot nousivat vuoden lopulla, mutta jäivät vuoden alkua matalammalle.

Suomen talous alkoi vähitellen elpyä. Rakentaminen kasvoi vahvasti ja myös kulutus kasvoi hyvää vauhtia. Viennin kehitys oli edelleen vaisua. Työttömyys kääntyi laskuun, ja kotitalouksien luottamus vahvistui selvästi vuoden lopulla. Inflaatio oli edelleen hidasta. Asuntomarkkinat piristyivät, ja asuntojen hinnat nousivat maltillisesti.

Luottamus talouden näkymiin on vahvistunut niin Suomessa kuin vientimarkkinoilla. Suomen talouden kasvun arvioidaan jatkuvan vuonna 2017 rauhallisena aiempaa laajemmalla pohjalla. EKP on ilmoittanut jatkavansa elvyttävää politiikkaa myös vuonna 2017. Linjauksen mukaan ohjauksorot säilyvät matalina koko vuoden.

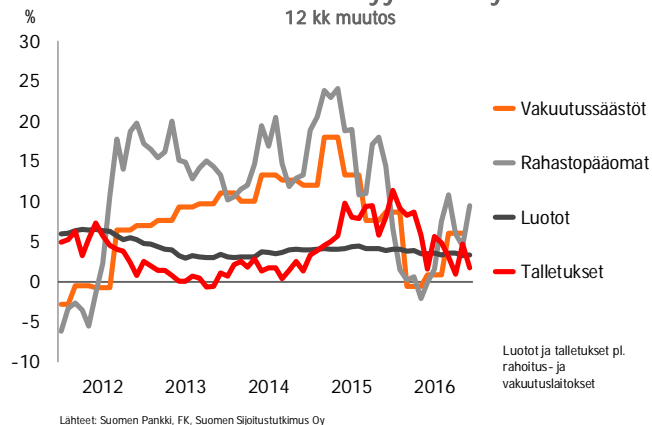
Kotitalousluottojen kasvu jatkui vuonna 2016 noin kolmen prosentin vauhdilla. Uusien nostettujen asuntolainojen korkojen lasku pysähtyi loppuvuonna. Kotitalouksien asuntolainakannan keskiporko Suomessa on euromaiden matalin. Asuntoyhteisö- ja yrityslainojen kasvu hidastui edellisvuoden vastaavasta ajanjaksosta. Muutoksen taustalla on etenkin yrityslainojen heikentynyt kehitys.

Talletuskanta kasvoi edellisvuotta hitaammin. Kotitaloustalletuskannan kasvu kiihtyi, mutta julkisyhteisö- ja yritystalletusmarkkina rauhoittui selvästi edellisvuoden kasvupyrähdyksen jälkeen.

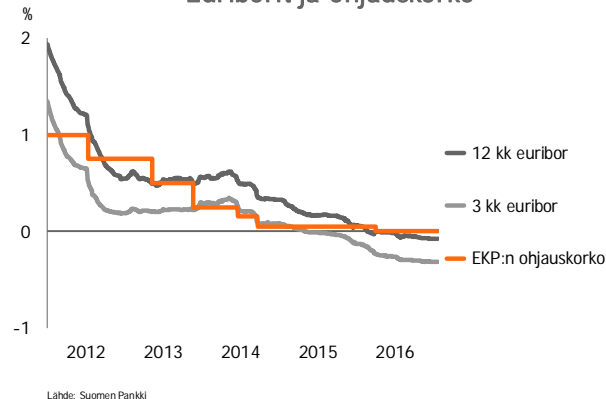
Suomeen rekisteröityjen sijoitusrahastojen arvo kasvoi vuonna 2016 lähes 10 prosentilla. Myönteinen markkinakehitys piristi kysyntää loppuvuodesta, mutta rahastojen nettomerkitöjen kasvu jäi kuitenkin edellisvuotta heikommaksi. Henkivakuutusten maksutulo jäi 30 prosenttia edellisestä vuodesta.

Suomeen rekisteröityjen vahinkovakuutusyhtiöiden maksutulo kasvoi viime vuonna 1,0 prosenttia. Maksettujen korvausten määrä lisääntyi samana aikana 5,5 prosenttia.

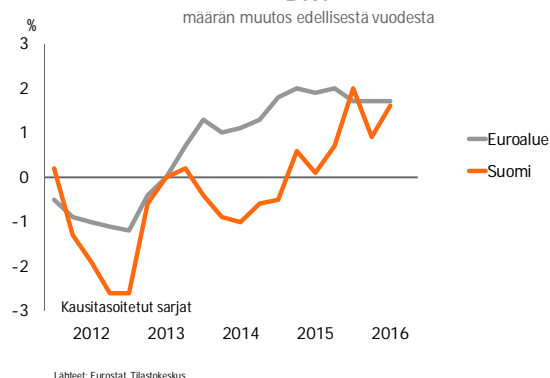
Finanssialan volyymikehitys

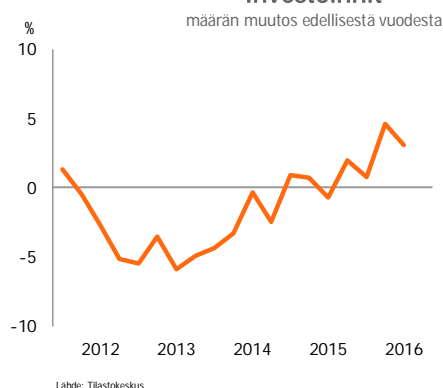
Euriborit ja ohjaukorko

BKT

Investoinnit

Tulos ja tase

Tulosanalyysi, milj. €	1–12/2016	1–12/2015	Muutos, %	10–12/2016	10–12/2015	Muutos, %	7–9/2016
Tulos ennen veroja	1 138	1 101	3,3	218	175	24,4	306
Pankkitoiminta	596	642	-7,3	129	112	15,2	172
Vahinkovakuutus	230	259	-11,1	30	41	-25,3	83
Varallisuudenhoito	232	213	8,8	41	45	-9,9	50
Muu toiminta	80	-13		17	-29		1
Tuotot							
Korkokate	1 058	1 026	3,2	260	259	0,3	271
Vakuutuskate	558	528	6,0	140	129	8,7	149
Nettopalkkiotuotot	859	855	0,5	222	202	9,5	200
Sijoitustoiminnan nettotuotot	390	432	-9,7	108	64	69,8	99
Liiketoiminnan muut tuotot	122	46		18	12	45,2	11
Osuus osakkuusyritysten tuloksesta	1	9	-88,9	-4	3		2
Tuotot yhteensä	2 989	2 895	3,3	743	670	11,1	732
Kulut							
Henkilöstökulut	762	781	-2,4	199	208	-4,1	167
Poistot ja arvonalentumiset	160	162	-1,3	44	42	5,0	41
Liiketoiminnan muut kulut	646	577	11,9	188	166	13,5	152
Kulut yhteensä	1 567	1 520	3,1	431	415	3,8	361
Saamisten arvonalentumiset	77	78	-1,0	41	31	33,8	12
Kertyneet uudet OP-bonukset omistaja-asiakkaille	208	197	5,3	53	50	6,7	52

Taseen avainlukuja, milj. €	31.12.2016	31.12.2015	Muutos, %
Saamiset asiakkailta	78 604	75 192	4,5
Sijoitusomaisuus	25 105	20 784	20,8
Velat asiakkaille	60 077	58 220	3,2
Vakuutusvelka	10 586	7 705	37,4
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	28 287	27 706	2,1
Oma pääoma	10 237	9 324	9,8
Tase yhteensä	133 747	124 455	7,5

Tammi-joulukuu

OP Ryhmän tulos ennen veroja oli 1 138 miljoonaa euroa (1 101) eli historian paras. Tulos parani vertailukauden tuloksesta 37 miljoonaa euroa.

Korkokate kasvoi matalasta korkotasosta huolimatta 3,2 prosenttia 1 058 miljoonaan euroon. Vakuutuskate vahvistui 6,0 prosenttia 558 miljoonaan euroon. Nettopalkkiotuotot olivat 859 miljoonaa euroa eli hieman suuremmat kuin vuotta aiemmin. Maksuliikkeen, rahastojen ja asunnonvälityksen palkkiot kasvoivat, kun taas arvopapereiden välitys- ja liikkeeseenlaskupalkkiot supistuivat vertailukaudesta. Arvopapereiden välityspalkkiot vähenivät #Suominousuun-hankkeeseen kuuluvan Sijoita Suomeen -avauksen myötä 4 miljoonaa euroa.

Sijoitustoiminnan nettotuotot laskivat 9,7 prosenttia 390 miljoonaan euroon. Myytävissä olevien varojen nettotuottojen supistumiseen vaikuttivat oman pääoman ehtoisten instrumenttien laskeneet tuotot ja arvonalentumiset. Henkivakuutuksen käypään arvoon arvostettavien saamistodistusten tuottoja kasvatti OP Ryhmään vuoden 2015 lopussa Suomi-yhtiöltä siirtynyt yksilöllinen henkivakuutuskanta. Henkivakuutuksen vakuutusvelan korkoriskin suojaaminen korkojohdannaisilla kasvatti johdannaistuottoja.

Liiketoiminnan muut tuotot kasvoivat vertailukaudesta 77 miljoonaa euroa 122 miljoonaan euroon. Kasvu aiheutui Visa Europe Ltd:n myynnistä kirjattusta 76 miljoonan euron kertaluonteisesta tuotosta.

Kulut kasvoivat 3,1 prosenttia 1 567 miljoonaan euroon. Henkilöstökulut vähenivät vertailukaudesta 19 miljoonaa euroa etuusperusteisten eläkekulujen supistuttua. Vertailukaudesta henkilöstökuluja kasvatti keskusyhteisökonsernin uudelleenjärjestelyihin liittynyt 9 miljoonan euron kertaluonteinen kuluvaraus.

OP Ryhmän merkittävät panostukset palveluiden kehittämiseen kasvattivat kehittämisen kuluja 60 miljoonaa euroa. Kehittämisen kulut olivat yhteensä 135 miljoonaa euroa (75). Vertailukaudesta liiketoiminnan muihin kuluihin kirjattiin ryhmän sisäisiin omistusrakentamiseen ja Vallilan toimitilojen uudelleenrakentamiseen liittyvät kertaluonteiset kuluerät, jotka olivat yhteensä 18 miljoonaa euroa.

Tulosta heikentäviä, eri tuloslaskelmaeriin kohdistuneita arvonalentumisia kirjattiin yhteensä 136 miljoonaa euroa (114), joista 77 miljoonaa euroa (78) kirjattiin luotoista ja muista saamisista. Nettomääräiset arvonalentumiset luotoista ja muista saamisista olivat erittäin matalalla 0,09 prosentin tasolla (0,10) luotto- ja takauskannasta.

OP Ryhmän katsauskauden tuloverot olivat 223 miljoonaa euroa (249). Efektiivinen verokanta oli 19,6 prosenttia (22,6). Vertailukaudesta verokantaa kasvattivat OP Ryhmän sisäisistä kaupoista syntyneet luovutusvoittoverot.

OP Ryhmän oma pääoma kasvoi 9,8 prosenttia ja ylitti katsauskaudella 10 miljardin euron tason. Omaa pääomaa kasvattivat ryhmän tulos ja omistaja-asiakkaiden Tuotto-osuudet. Katsauskauden lopussa omaan pääomaan sisältyi Tuotto-osuuksia 2,7 miljardia euroa (2,5), josta irtisanottujen

Tuotto-osuuksien osuus oli 0,3 miljardia euroa (0,3). Tuotto-osuuksien tuottotavoite vuosille 2016 ja 2017 on 3,25 prosenttia. Katsauskaudella kertyneen Tuotto-osuuksille maksettavan koron arvioidaan olevan yhteensä 83 miljoonaa euroa (66). Käyvän arvon rahasto kasvoi 77 miljoonaa euroa 318 miljoonaan euroon.

Loka-joulukuu

Neljännän vuosineljänneksen tulos ennen veroja, 218 miljoonaa euroa, kasvoi vuotta aiemmasta 24 prosenttia. Kasvu johtui vakuutuskatteen vahvistumisesta sekä nettopalkkiotuottojen ja sijoitustoiminnan nettotuottojen kasvusta verrattuna vuotta aiempaan. Sijoitustoiminnan nettotuottoja kasvattivat vertailukaudesta myytävissä olevien varojen ja arvopaperikaupan nettotuotot. Kulut kasvoivat vertailukaudesta 3,8 prosenttia 431 miljoonaan euroon. Kasvuun vaikutti erityisesti kehittämispanostusten kasvu.

Neljännän vuosineljänneksen tulos pieneni edellisestä vuosineljänneksestä 88 miljoonaa euroa. Korkokate supistui 11 miljoonaa euroa ja vakuutuskate 9 miljoonaa euroa. Nettopalkkiotuotot kasvoivat 21 miljoonaa euroa ja sijoitustoiminnan nettotuotot 9 miljoonaa euroa. Kulut kasvoivat 71 miljoonaa euroa 431 miljoonaan euroon kulujen kausiluonteisuudesta ja kasvaneista kehittämispanostuksista johtuen. Arvonalentumiset luotoista ja muista saamisista kasvoivat edellisestä vuosineljänneksestä 29 miljoonaa euroa 41 miljoonaan euroon.

OP Ryhmän strategia

OP Ryhmän keskusyhteisön hallintoneuvosto vahvisti kesäkuussa OP Ryhmän strategian ja ryhmätasoiset strategiset tavoitteet. Uuden strategian mukaisesti OP Ryhmän tavoitteena on muuttua asteittain puhtaasta finanssitoimijasta digitaalisen ajan monialaiseksi palveluyritykseksi, jolla on vahva finanssiosaaminen. Strategiassa korostuu asiakaskokemuksen kehittäminen palveluita ja toimintoja digitalisoimalla.

OP Ryhmä aikoo tulevina vuosina rakentaa terveystalouden ja hyvinvointipalveluista neljännen liiketoiminta-alueen pankki-, vahinkovakuutus ja varallisuudenhoitoliiketoimintojen rinnalle.

OP Ryhmä on käynnistänyt mittavan kehitysohjelman, jolla ryhmän palveluiden digitalisoitumista vauhditetaan. Strategia viedään käytäntöön 15 eri strategisen hankkeen kautta. Kehitysinvestointeihin käytetään seuraavan viiden vuoden aikana jopa 2 miljardia euroa. Liiketoiminnan uudistamisen ja toiminnan tehostamisen edellyttämät investoinnit lisäävät ryhmän kuluja ja heikentävät kannattavuutta ennen kuin niiden hyödyt realisoituvat taloudellisten tunnuslukujen parantumisena.

OP Ryhmän strategiassa asetettiin numeeriset tavoitteet vakavaraisuudelle (CET1), kannattavuudelle (taloudellisen pääomavaateen tuotto), tehokkuudelle (nykyliiketoiminnan kulut), omistaja-asiakkaiden määrän kasvulle sekä asiakaskokemukselle (suosittelemalukkuutta mittaava Net Promoter Score, NPS-luku). Asiakaskokemusmittari on kaksiosainen ja koostuu bränditason NPS-tavoitteesta (25) ja kohtaamistason NPS-tavoitteesta (70, yli ajan 90).

OP Ryhmän numeeriset tavoitteet	31.12.2016	Tavoite
Asiakaskokemus, NPS (-100-+100)		
Bränditaso	22,7	25
Kohtaamistaso	53	70, yli ajan 90
CET1-vakavaraisuus, %	20,1	22
Taloudellisen pääomavaateen tuotto, % (12 kk liukuva)	22,7	22
Nykyliiketoiminnan kulut (12 kk liukuva), milj. €	1 538	Kulutaso 2019 alle 2015 tason (1 500)
Omistaja-asiakkaat, miljoonaa	1,7	2,1 (2019)

Omistaja-asiakkaiden ja toimintaympäristön menestyksen edistäminen

OP Ryhmän toiminta perustuu osuustoiminnallisiin arvoihin, vahvaan vakavaraisuuteen, osaavaan riskienhallintaan ja asiakkaiden kunnioittamiseen. Ryhmän arvoja ovat ihmisläheisyys, vastuullisuus ja yhdessä menestyminen. OP Ryhmän perustehtävänä on luoda vahvan vakavaraisuutensa ja tehokkuutensa avulla kestävää taloudellista menestystä, turvallisuutta ja hyvinvointia omistaja-asiakkailleen ja toimintaympäristölle.

Osuustoiminnallisena yrityksenä OP Ryhmän toimintaa ohjaa kaksoisrooli. Liiketoiminnallisessa roolissa ryhmä tarjoaa asiakkaille kilpailukykyisiä tuotteita ja palveluita sekä huolehtii toimintansa kannattavuudesta. Toisaalta yhteisöllisessä roolissa OP Ryhmän tehtävä on edistää asiakkaidensa hyvinvointia ja turvallisuutta myös laajemmin ja pitkäjänteisemmin toimintaympäristössä. Ryhmän menestystä mitataan molemmissa rooleissa onnistumisella.

Tammi-joulukuu

Vuosi 2016 on toinen kokonainen toimintavuosi sen jälkeen, kun OP Ryhmä teki paluunsa juurilleen kokonaan asiakkaidensa omistamaksi finanssiryhmäksi. Paluu osuustoiminnalliselle pohjalle on merkinnyt myös ryhmän toimintaperiaatteiden kirkastumista. Täysin asiakasomisteisen OP Ryhmän rakentamista on jatkettu katsauskaudella muun muassa muuttamalla aiemmin osakeyhtiöpohjainen OP Helsinki (ent. Helsingin OP Pankki Oy) osuuspankiksi.

Katsauskaudella OP Ryhmä jatkoi aiemmin päätettyjä #Suominousuun-avauksia. #Suominousuun-avausten tavoitteena on tuoda lisää liikkumavaraa ja taloudellista toimeliaisuutta OPn laajaan asiakaskuntaan ja koko Suomeen.

Uusia rahoitusmalleja pk-yrityksille

Maaliskuussa OP Ryhmä allekirjoitti Euroopan investointirahaston (EIR) kanssa sopimuksen 150 miljoonan euron rahoituksesta pk-yritysten innovaatioiden ja kasvun vauhdittamiseen. Sopimuksen puitteissa OP voi myöntää innovatiivisille pk-yrityksille uusia luottoja, joihin EIR antaa 50 prosentin riskinjakotakauksen. Pk-

yritysten kiinnostus rahoitusta kohtaan on ollut suurta. Yli 50 yritystä on tähän mennessä hyödyntänyt rahoitusta ja luottoja on myönnetty jo noin kolmasosa 150 miljoonan euron ohjelmasta. Jatkona aiempaan OP Ryhmä laajensi välittäjärooliaan allekirjoittamalla uuden sopimuksen rahoituksesta liittyen Suomen valtion, EIP-ryhmän ja Euroopan komission yhteiseen pk-yritysaloitteeseen. Uuden ohjelman kautta OP Ryhmä voi rahoittaa 150 miljoonalla eurolla alle 250 henkilöä työllistäviä pk-yrityksiä. Rahoittamalla pieniä ja keskiuuria yrityksiä, joilla on kasvupotentiaalia, OP Ryhmä on mukana tukemassa tulevaisuuden talouskasvua ja työllisyyttä.

#Perheenisä-avauksella tukea vauvaperheille

Huhtikuussa OP Ryhmä julkisti lapsiperheille suunnatun #Perheenisä-avauksen. Avauksessa tarjotaan syntymättömän lapsen terveys- ja toimeentulovakuutus vuodeksi maksutta. Lisäksi laina-asiansa sopimuksen mukaisesti hoitaneille perheille, joille syntyy lapsi vuoden 2017 loppuun mennessä, tarjotaan mahdollisuus enintään 12 kuukauden mittaiseen asuntoluottojen lyhennysvapaaseen ilman toimitusmaksuja. Alle vuoden ikäisten lasten vanhemmille tarjotaan vuoden 2017 loppuun saakka vuodeksi NewLife-henkivakuutus veloitusetta.

Kannustusta ja etuja sijoittamiseen

Jatkona maaliskuun lopussa päättyneelle Sijota Suomeen -avaukselle OPn sähköisen osakekaupankäynnin hintoja laskettiin 1.4.2016 alkaen. OP Ryhmä tarjoaa myös Suomen laajimman osaketutkimuksen kaikille osakesijoitusasiakkailleen osana palvelukokonaisuuksia. Kesäkuun alussa OP Ryhmä poisti omistaja-asiakkailtaan pysyvästi rahastojen kaupankäyntikuluja. Omistaja-asiakkaat voivat ostaa, myydä ja vaihtaa suurinta osaa OPn rahastoista ilman kaupankäyntikuluja.

Vapaaehtoistyötä 100-vuotiaan Suomen kunniaksi

OP Ryhmä jatkaa #Suominousuun-avausten sarjaa satavuotiaan Suomen kunniaksi suurella vapaaehtoistyöhankkeella. OPn lahja satavuotiaalle Suomelle on 100 vuotta vapaaehtoistyötä. Kaikki OPn 12 000 työntekijää saavat tehdä päivän vapaaehtoisena työajallaan. Tämä vastaa noin puolta tavoitellusta sadasta henkilötyövuodesta. Toinen puoli tavoitteesta pyritään saavuttamaan aktivoimalla suomalaisia laajasti vapaaehtoistoimintaan. Vuoden vaihteessa avautunut uusi vapaaehtoistyön välityssivusto Hiiop100.fi saattaa yhteen avun tarvitsijat ja vapaaehtoistyön tekijät.

Tukemassa koulutusta yliopistolahjoituksilla

Toimintaympäristön menestystä tukevat myös OP Ryhmän lokakuussa julkistamat 6,3 miljoonan euron lahjoitukset suomalaisille yliopistoille. OP nostaa korkeakoulutukseen suunnattujen lahjoitustensa tasoa tilanteessa, jossa koulutukseen kohdistuu merkittäviä leikkauspaineita. Kokonaissumma koostuu osuuspankkien ja ryhmän keskusyhteisön lahjoituksista.

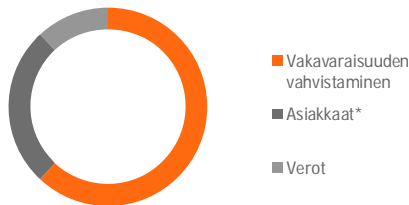
Tuloksen käyttö

Perustaltaan osuustoiminnallisena toimijana OP Ryhmän tavoitteena ei ole voiton maksimointi omistajille, vaan osuuskunnan omistaja-asiakkaiden tarvitsemien palvelujen tuottaminen mahdollisimman tehokkaasti. Yhteinen menestys käytetään omistaja-asiakkaiden hyväksi keskittämisenä ja

muina taloudellisina etuina sekä palvelukyvyyn ylläpitona ja kehittämisenä.

Arvio OP Ryhmän katsauskauden tuloksen käytöstä, joka vahvistetaan tilikauden päättymisen jälkeen:

*) Asiakkaat = OP-bonukset, vakuutuslennukset ja korot omistaja-asiakkaiden osuuspääomasijoituksille

OPn perustehtävän menestyksessä toteuttaminen vaatii vahvaa vakavaraisuutta, jota edellyttävät myös kasvavat viranomaisvaatimukset. Liiketoiminnan tuloksesta merkittävä osa käytetään vakavaraisuuden kasvattamiseen. Se vaatii ryhmältä tehokkuutta ja tuloksentekokykyä myös jatkossa.

Suuri osa tuloksesta palautuu omistaja-asiakkaille. Osuustoiminnallisen yrityksen peruseriaatteen mukaisesti hyöty jaetaan sen mukaan, kuinka paljon kukin jäsen osuuskunnan palveluita käyttää. OP palkitsee asiakkaitaan OP-bonuksilla, joita kertyy asiakkaalle asioinnin keskittämisen suhteessa miltei kaikista asioinnista sekä vahinkovakuutuseduilla. Omistaja-asiakkailta on myös mahdollisuus sijoittaa omaan osuuspankkiinsa Tuotto-osuuksien kautta. Tuotto-osuuksille maksetaan vuosittain korkoa pankkien voitonjakona.

Tuloksesta maksetuilla veroilla mitattuna OP Ryhmä on yksi Suomen suurimmista veronmaksajista. Maksamalla verot Suomeen ryhmä on edistämässä koko Suomen menestystä.

Muut keskeiset tapahtumat tammi–joulukuussa

OP Osuuskunnan johtokunta hyväksyi tammikuussa 2016 osaltaan Visa Inc:n marraskuussa 2015 tekemän ostotarjouksen Visa Europe Ltd:n ostopaikkaa. OP Ryhmä kirjasi kaupasta noin 76 miljoonan euron kertaluonteiset tuotot tulokseen.

OP Ryhmä ja Keskinäinen Henkivakuutusyhtiö Suomi sopivat 17.3.2016 Suomi-yhtiön yksilöllisen eläkevakuutuskannan luovuttamisesta OP-Henkivakuutus Oy:lle. Suomi-yhtiön yksilöllinen eläkevakuutuskanta muodostuu vajaasta 38 000 vakuutusosuudesta, ja vakuutuskannan koko on noin 3,0 miljardia euroa. Kanta yhdisteltiin OP Ryhmään 30.9.2016. Yhdistelyllä ei ollut merkittävää vaikutusta OP Ryhmän vuoden 2016 tulokseen.

EKP tarjoaa euroalueen luottolaitoksille neljä kohdennettua neljän vuoden mittaista pitempiaikaista rahoitusoperaatiota (TLTRO-II), joilla se pyrkii ensisijaisesti tukemaan kasvua. Pankit voivat lainata TLTRO-II-operaatioista määrän, joka vastaa enintään 30 prosenttia niiden vuoden 2016 tammikuun lopun lainakannasta euroalueen yrityksille ja kotitalouksille lukuun ottamatta kotitalouksien asuntolainoja. Ylläpitääkseen vahvaa kasvua OP Ryhmä osallistui TLTRO-II-operaatioihin yhteensä 3 miljardilla eurolla.

Euroopan pankkiviranomaisen toteuttamassa stressitestissä OP Ryhmän vakavaraisuus säilyi vahvana ja ylitti vakavaraisuuden vähimmäistason myös hyvin epäsuotuisan skenaarion toimintaympäristössä. Stressitestin tulokset julkistettiin heinäkuussa 2016. Perusskenaariossa, jossa toimintaympäristö säilyisi nykyisen kaltaisena, OP Ryhmän CET1-vakavaraisuus vahvistuisi entisestään ja olisi vuonna 2018 21,2 prosenttia. Epäsuotuisassa skenaarissa vakavaraisuutta kuormittaisivat korkokorot lasku sekä merkittävät arvonalentumiset, jolloin CET1-vakavaraisuus laskisi 14,9 prosenttiin vuonna 2018, mutta säilyisi edelleen selvästi vakavaraisuuden minimitasojen yläpuolella.

OP Osuuskunnan hallintoneuvosto päätti 28.9., että OP Ryhmä irtautuu Finanssialan keskusliiton (FK) toiminnasta ja haki jäsenyyttä Palvelualojen työnantajat Paltasta. OP Ryhmä vahvistaa omaa edunvalvontaansa. Irtautumisen jälkeenkin OP jatkaa FK:n kanssa erillisiin sopimuksiin perustuvaa maksuliikkeen yhteistyötä. OP Ryhmä liittyi Paltan jäseneksi 1.1.2017.

OP Ryhmä on toimittanut vastauksensa Kilpailu- ja kuluttajavirastolta vuonna 2015 saatuun selvityspyyntöön. Viranomaiset selvittävät OP Ryhmän markkina-asemaa vähittäispankkipalveluissa ja vahinkovakuutuslaitosten hinnoittelua. Asia on edelleen viranomais selvityksessä.

Vastuullisuus

Yhteiskuntavastuu on tiivis osa OP Ryhmän liiketoimintaa ja strategiaa. Yhteiskuntavastuun toimenpiteissä ryhmä huomioi taloudellisen ja sosiaalisen vastuun sekä ympäristövastuun. OP Ryhmän tavoite yhteiskuntavastuussa on olla toimialan edelläkävijä Suomessa. OP Ryhmä on sitoutunut noudattamaan Global Compact -aloitteen kymmentä periaatetta ihmisoikeuksista, työelämän oikeuksista, ympäristöperiaatteista ja korruption torjunnasta.

OP on noudattanut vuodesta 2009 lähtien YK:n vastuullisen sijoittamisen periaatteita. Ryhmä kehittää jatkuvasti omia vastuullisen sijoittamisen toimintatapojaan pyrkien samalla edistämään koko sijoitusalan kehittymistä entistä vastuullisempaan suuntaan. Huhtikuussa OP perusti vastuullisen sijoittamisen ESG-yksikön. Yksikön tavoitteena on syventää ja laajentaa entisestään vastuulliseen sijoittamiseen liittyvän informaation jalostamista ja hyödyntämistä sekä aktiivista vaikuttamista OPn omistamiin sijoituskohteisiin. Vuoden 2015 lopussa OP ilmoitti sulkevansa hiiliyhtiöt pois aktiivisista sijoituksista. Hiiliyhtiöiden kartoitustyö saatiin päätökseen heinäkuussa 2016 ja sen tuloksena OP poisti sijoituskohteistaan 60 yhtiötä.

Asiakkuudet ja asiakasedut

OP Ryhmän omistaja-asiakkaiden määrä kasvoi tammi–joulukuussa 256 000:lla yli 1,7 miljoonaan. Kasvu on OP Ryhmän kaikkien aikojen suurin. Uusi osuuspankki, OP Helsinki, syntyi huhtikuussa. OP Helsingin osuuspankki–joulukuun omistaja-asiakkaiden määrän kasvusta oli 169 000.

Osuuspankkien omistaja-asiakkaiden sijoitukset osuuspankkien Tuotto-, jäsen- ja lisäosuuksiin olivat joulukuun lopussa yhteensä 3,0 miljardia euroa (2,8).

OP Ryhmä sai vuonna 2016 158 000 uutta pankkiasiakasta eli 21 prosenttia enemmän kuin vuotta aiemmin.

OP Ryhmän asiakasmäärä kasvoi tammi–joulukuussa nettomääräisesti 54 000:lla. Vuoden lopussa asiakkaita oli 4 357 000. Henkilöasiakkaiden määrä oli 3 917 000 ja yritysasiakkaiden määrä 440 000. Pankki- ja vahinkovakuutustoiminnan yhteisten asiakkaiden määrä kasvoi tammi–joulukuussa 93 000:lla yli 1,7 miljoonaan. Ryhmään siirtyneiden kuuden POP Pankin asiakkaiden palvelut siirrettiin OP:n palveluihin kolmannella vuosineljänneksellä.

Osuuspankkien omistaja-asiakkaiden pankki-, vahinkovakuutus- ja varallisuudenhoitoasioinnista kertyy OP-bonuksia. Asioinnin keskittämisestä OP-bonusasiakkaille tammi–joulukuussa kertyneiden uusien bonusten arvo oli yhteensä 208 miljoonaa euroa (197). Bonuksia käytettiin pankki- ja varallisuudenhoitopalveluihin yhteensä 101 miljoonaa euroa (100) ja vahinkovakuutuslaitosten vakuutusmaksuihin 107 miljoonaa euroa (101). OP-bonuksia käytettiin 2 200 000 vakuutuslaskuun (2 023 000), joista 297 000 laskua (273 000) maksettiin kokonaan bonuksilla.

Vahinkovakuutuksen etuasiakastalouksille annettiin katsauskaudella 86 miljoonaa euroa (79) keskittämisalennuksia.

Katsauskaudella kertyneen Tuotto- ja lisäosuuksille maksettavan koron arvioidaan olevan yhteensä 83 miljoonaa euroa (68). Tuotto-osuuksien tuottotavoite vuosille 2016 ja 2017 on 3,25 prosenttia.

Monikanavaiset palvelut

Ryhmän monikanavainen palveluverkosto koostuu konttori-, verkko-, puhelin- ja mobiilipalveluista. Henkilökohtaista asiakaspalvelua tarjotaan sekä konttoreissa että digitaalisesti. Ryhmän tavoitteena on tarjota toimialan paras monikanavainen asiakaskokemus luomalla jatkuvia ja merkityksellisiä kohtaamisia kaikissa kanavissa.

OP-mobiili oli joulukuussa asiakkaiden päivittäisasiointin pääkanava yli 13 miljoonalla käynnillä yhden kuukauden aikana. Op.fi:n käyntien määrä oli lähes 10 miljoonaa. Vuonna 2012 julkaistun OP-mobiiliin käyntien määrä ohitti ensimmäisen kerran op.fi:n käyntien määrän maaliskuussa 2016. Pivo-mobiiliosovelluksen käyntien määrä oli joulukuussa noin 1,8 miljoonaa. Kuukausittainen käyntien määrä oli vuonna 2016

keskimäärin 10 miljoonaa op.fi:ssä, 11,4 miljoonaa OP-mobiilissa ja 1,7 miljoonaa Pivossa.

Mobiilipalvelut olivat katsauskaudella kehittämisen keskiössä. Huhtikuun alussa lähimaksaminen puhelimella tuli mahdolliseksi, kun OP lanseerasi Pivon lähimaksuominaisuuden. OP oli Suomessa ensimmäinen pankki, joka toi lähimaksamisen mobiiliin ja Euroopassakin ensimmäisten pankkien joukossa. Toukokuussa OP lanseerasi kaksi yritysasiakkaille suunnattua palvelua: Pivo Kassan ja OP-yritysmobiiliin. Pivo Kassa on pienen yrityksen kassapalvelu, joka tarjoaa kaiken tarvittavan sekä kivijalkakaupan että verkkokaupan maksuliikenteeseen ja myyntiin. OP-yritysmobiililla yrittäjä voi hoitaa peruspankkiasioiden lisäksi myös esimerkiksi laskuttamisen ja saatavien seurannan.

OP:n verkkopalvelu op.fi on myös uudistumassa. Uuden palvelun beta-versio on jo kokeiltavissa osoitteessa uusi.op.fi. Palvelua on alusta asti kehitetty yhdessä asiakkaiden kanssa, ja beta-versiosta kerätään kehitystyötä edelleen ohjaavaa asiakaspalautetta. Uusi.op.fi:ssä henkilöasiakkaat voivat hoitaa lähes kaikki päivittäiset pankkiasiat, mutta esimerkiksi yritysasiakkaiden palvelut tulevat kokeiltaviksi myöhemmin. Nykyinen sivusto toimii uuden palvelun rinnalla palvelun valmistumiseen asti.

Verkko- ja mobiilipalveluiden kasvusta huolimatta OP Ryhmällä on edelleen maan kattavin konttoriverkosto, johon kuuluu noin 450 toimipaikkaa ympäri maata. Oman konttoriverkoston toimintaa tukee lisäksi laaja asiamies- ja kumppanuusverkosto, jonka merkitys on erityisen suuri vahinkovakuutusten myynnissä.

OP Ryhmä on laajasti läsnä yleisimmissä sosiaalisen median kanavissa, joissa sillä on yhteensä lähes 300 000 seuraajaa. Ryhmän valtakunnallisten some-tilien lisäksi monilla osuuspankeilla on omat Facebook-sivut, joilla ne jakavat paikalliselle asiakaskunnalle suunnattuja julkaisuja. Asiakkaat ja muut sidosryhmät tavoitetaan myös OP:n blogi- ja sisältöalusta taloudessa.fi:ssä, jolla on ollut keskimäärin 100 000 kävijää kuukaudessa.

Uudet liiketoiminnot

OP Ryhmä avasi 1.8.2016 toisen yksityissairaalan Tampereelle. Ensimmäinen sairaala perustettiin Helsinkiin vuonna 2013 Omasairaalan nimellä. Tampereen sairaalan avaamisen yhteydessä Omasairaala Oy:n nimi vaihdettiin Pohjola Terveys Oy:ksi. Vuosina 2017–2018 avataan uudet Pohjola Sairaalat myös Ouluun, Turkuun ja Kuopioon.

OP otti marraskuussa ensiaskelensa liikkumisen palveluissa lanseeraamalla OP Kulku -palvelun. Palvelun tavoitteena on madaltaa kynnystä sähköautoilun aloittamiseen tarjoamalla pääkaupunkiseudun kuluttajille ja pienyrityksille mahdollisuuden sähköautoiluun kuukausihinnalla.

Vakavaraisuus

Rahoitus- ja vakuutusryhmittymän valvonnasta annetun lain mukainen vakavaraisuus

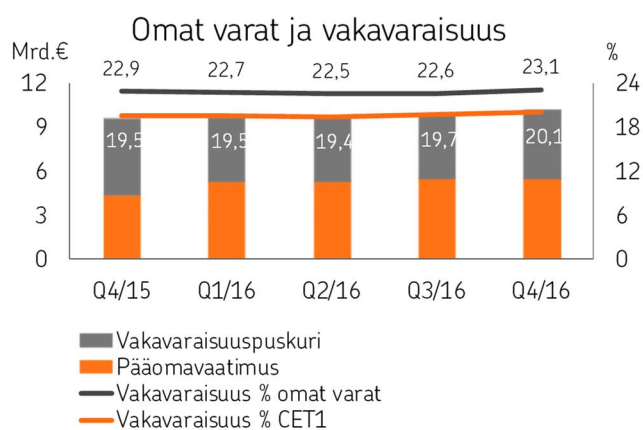
Rahoitus- ja vakuutusryhmittymän (Rava) valvonnasta annetun lain mukaan lasketut OP Ryhmän omat varat ylittivät

katsauskauden lopussa laissa määritellyn vähimmäismäärän 4,3 miljardilla eurolla (4,7). Puskuria laskivat luottolaitosvakavaraisuudessa vuoden alusta käyttöön otettu muun rahoitusjärjestelmän kannalta merkittävän luottolaitoksen (O-SII) 2 prosentin lisäpääomavaatimus yhdistettynä pankkitoiminnan kasvun aiheuttamaan pääomavaatimuksen nousuun. Vuoden alusta vakuutussektorin vakavaraisuus on laskettu Solvenssi II:n mukaisesti ja luvut on esitetty siirtymäsäännöt huomioiden. Myös vertailutiedot on esitetty uuden sääntelyn mukaisina. O-SII-lisäpääomavaatimus nosti luottolaitosvakavaraisuuden pääomavaatimuksen 10,5 prosentista 12,5 prosenttiin riskipainotetuista eristä laskettuna. Ryhmän omien varojen määrä suhteessa vähimmäispääomavaatimukseen oli 170 prosenttia (191). O-SII-lisäpääomavaatimus alensi suhdelukua 24 prosenttiyksikköä. Lisäpääomavaatimusten ja Solvenssi II:n seurauksena Rava-vakavaraisuus ei enää kuvaa Rava-ryhmittymän pääomien minimitasoa, vaan tasoa, jonka puitteissa ryhmittymä voi toimia ilman puskurien alituksesta seuraavia viranomaisvelvoitteita.

Luottolaitosvakavaraisuus

Ryhmän CET1-vakavaraisuus oli katsauskauden lopussa 20,1 prosenttia (19,5). Ydinpääomien kasvu ylitti luottokannan kasvusta johtuvan kokonaisriskin kasvun. Etuuspoijaisten eläkejärjestelyiden (IAS 19) alentuneista markkinakoroista johtuvat laskennalliset oikaisut laskivat katsauskaudella ryhmän CET1-vakavaraisuutta noin 0,6 prosenttiyksikköä.

OP Ryhmän luottolaitostoiminnan vakavaraisuus on vahva suhteessa lakisääteiseen ja viranomaisen asettamiin vakavaraisuusvaatimuksiin. Lakisääteinen minimi vakavaraisuussuhteelle on 8 prosenttia ja CET1-vakavaraisuudelle 4,5 prosenttia. Luottolaitoslain mukainen 2,5 prosentin kiinteä lisäpääomavaatimus ja 2 prosentin O-SII-lisäpääomavaatimus nostavat käytännössä alarajan vakavaraisuussuhteelle 12,5 prosenttiin ja CET1-vakavaraisuudelle 9 prosenttiin.

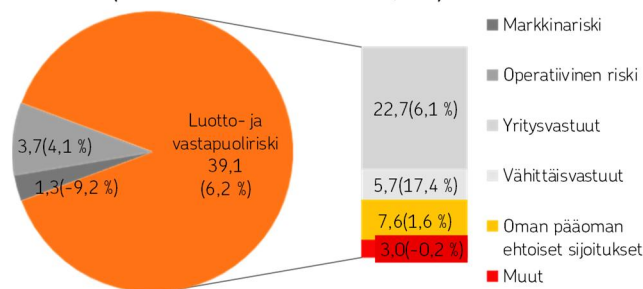

Ryhmän luottolaitostoiminnan ydinpääoma oli katsauskauden lopussa 8,9 miljardia euroa (8,2). Ydinpääomaa kasvattivat pankkitoiminnan tulos, Tuotto-osuuksien liikkeeseenlaskut sekä osingot ryhmän vakuutusyhtiöiltä. IAS 19 -oikaisu laskivat ydinpääomien määrää. Tuotto-osuuksien määrä ydinpääomissa nousi 2,6 miljardiin euroon, josta on vähennetty 0,2 miljardia

euroa tammikuussa 2017 asiakkaille palautettuja Tuotto-osuuksia.

Kokonaisriski oli katsauskauden lopussa 44,1 miljardia euroa (41,8), eli 5,4 prosenttia suurempi kuin viime vuoden lopussa. Yritysvastuiden keskimääräiset riskipainot pysyivät käytännössä ennallaan. Vähittäisvastuiden keskimääräiset riskipainot nousivat hieman mallipäivitysten seurauksena.

Kokonaisriski 31.12.2016, yhteensä 44,1 mrd.€ (muutos vuoden alusta 5,4 %)

Oman pääoman ehtoihin sijoituksiin sisältyy ryhmän sisäisiä vakuutusyhtiöomistuksia riskipainotettuina erinä 6,5 miljardia euroa (6,5).

OP Ryhmä sai lokakuussa 2015 EKP:lta luvan käsitellä rahoitus- ja vakuutusryhmittymän sisäiset vakuutusyhtiösijoitukset riskipainotettuina erinä aiemman käytännön mukaisesti. Vakuutusyhtiösijoituksiin sovellettava menetelmä johtaa noin 280 prosentin riskipainoon.

Finanssivalvonta päätti joulukuussa 2016 edelleen olla asettamatta pankeille syklistä vähentävää lisäpääomavaatimusta. Finanssivalvonta tekee makrovaakauspäätöksen neljännesvuosittain. Finanssivalvonta jatkaa asuntolainojen 10 prosentin riskipainoalarajan valmistelua, millä sen mukaan pyritään varautumaan kasvaneeseen järjestelmäriskiin. Finanssivalvonnan tavoitteena on ottaa riskipainoalaraja käyttöön heinäkuun 2017 alussa. Asuntoluottojen riskipainojen 10 prosentin alaraja laskisi CET1-vakavaraisuutta arviolta 0,9 prosenttiyksikköä ja Rava-vakavaraisuutta 7 prosenttiyksikköä.

Tulevissa säännöksissä on mukana velkaantumisasastetta kuvaava mittari eli vähimmäisomavaraisuusaste (Leverage Ratio). OP Ryhmän pankkitoiminnan vähimmäisomavaraisuusaste on nykytulokintojen mukaan arviolta 7,4 prosenttia katsauskauden lopun luvuilla laskettuna säännösluonnosten mukaisen minimitason ollessa 3 prosenttia.

Vahinko- ja henkivakuutus

Vakuutussektorin vakavaraisuussäännökset muuttuivat vuoden 2016 alussa. Vakuutussektorin Solvenssi II -säännösmuutoksilla pyritään parantamaan vakuutusyhtiöiden omien varojen laatua, parantamaan yhtiöiden omaa riskienhallintaa, lisäämään pääomavaateen riskiperusteisuutta ja yhtenäistämään vakuutussektorin vakavaraisuussäännöksiä Euroopassa.

Solvenssi II	Vahinkovakuutus*		Henkivakuutus	
	31.12.2016	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2015
Omat varat, milj. € **	992	1 177	1 455	1 419
Pääomavaade, milj. €**	693	714	742	692
Solvenssisuhde, % **	143	165	196	205
Solvenssisuhde, % (ilman siirtymäsäännöstä)	127	146	149	149

* Vahinkovakuutus sisältää OVY Vakuutus Oy:n
** siirtymäsäännökset huomioiden

Euroopan keskuspankin (EKP) valvonta

OP Ryhmä on EKP:n valvonnassa. EKP on asettanut vuonna 2015 OP Ryhmälle luottolaitoslain mukaisen harkinnanvaraisen lisäpääomavaatimuksen osana valvojan arvioon (SREP) liittyvää prosessia. Ydinpääomien vaatimukset lisättyinä harkinnanvaraisella lisäpääomavaatimuksella olivat 9,75 prosenttia ja O-SII-lisäpääomavaatimuksella lisättyinä 11,75 prosenttia vuoden 2016 loppuun asti. OP Ryhmän vahva vakavaraisuusasema ja korkea vakavaraisuustavoite huomioiden harkinnanvaraisella lisäpääomavaatimuksella ei ole käytännön vaikutusta OP Ryhmän vakavaraisuusasemaan tai liiketoimintaan.

Vuotta 2017 koskevan SREP lisäpääomavaatimuksen määritelmä on muuttunut, eikä siten ole täysin vertailukelpoinen aikaisemman vaatimuksen kanssa. EKP:n asettama 1.1.2017 voimaan tullut lisäpääomavaatimus (P2R) on 1,75 prosenttia. Lisäpääomavaatimus huomioiden OP Ryhmän uusi vakavaraisuuden minimitaso on CET1-vakavaraisuudelle 10,75 prosenttia ja vakavaraisuussuhteelle 14,25 prosenttia. EKP:n asettama uusi minimitaso kasvattaa rava-vakavaraisuuden pääomavaatimusta, joten rava-suhdeluku laskee lisäpääomavaatimuksen myötä 16 prosenttiyksikköä. Lisäksi EKP on määrittänyt vakavaraisuusohjeistuksen (P2G), jonka määrä on 1,0 prosenttia ja jonka rikkoutuminen ei vaikuttaisi esimerkiksi voitonjakoon. Tämä ohjeistus mukaan lukien CET1-vakavaraisuusvaade on 11,75 prosenttia. OP Ryhmän vakavaraisuus ylittää uuden minimitason selvästi.

EKP on kiinnittänyt huomiota OP Ryhmän luottoriskimallien validointiprosessin puutteisiin. EKP voi määrätä havaitsemiensa puutteiden johdosta ryhmälle seuraamuksia. Seuraamuksena voi olla esimerkiksi vakavaraisuuslaskennassa käytettävien riskipainojen nostaminen määrääjäksi. Asian käsittely on kesken, ja lopullista EKP:n päätöstä asiasta odotetaan vuoden 2017 ensimmäisen vuosineljänneksen aikana.

OP Ryhmä on käynnistänyt korjaavat toimenpiteet puutteiden poistamiseksi, ja kaikki myöhästyneet validoinnit ovat valmistuneet. Validointien perusteella ei ilmennyt tarpeita tehdä olennaisia muutoksia käytettyihin luottoriskimalleihin tai riskipainoihin.

Kriisinratkaisusta annetun lain mukaiset velat

Vuoden 2015 alussa tuli voimaan luottolaitosten ja sijoituspalveluyritysten kriisinratkaisua koskevaa sääntelyä.

Tämän lisäksi kesällä 2016 viranomaistaholta tuli tarkentavaa ohjeistusta näiden säännösten soveltamisesta. Uuden sääntelyn mukaan kriisinratkaisuviranomaisella on oikeus puuttua pankin liikkeeseen laskemien sijoitustuotteiden ehtoihin sijoittajan asemaan vaikuttavalla tavalla. OP Ryhmän kriisinratkaisuviranomainen on Brysselissä toimiva EU:n kriisinratkaisuneuvosto (Single Resolution Board). Kriisinratkaisuviranomainen on määrittämässä kriisinratkaisulain mukaisten velkojen minimimäärää OP Ryhmän tasolla.

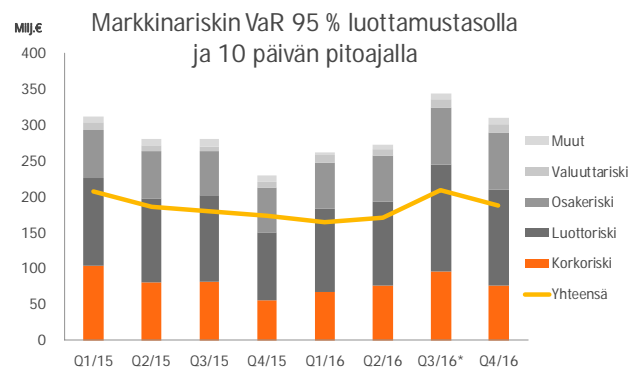
Riskiasema

OP Ryhmän riskiasema on säilynyt vakaana. Riskinotto-kyky on vahva ja turvaa ryhmän liiketoiminnan edellytykset.

Vahva riskinotto-kyky ja maltillinen tavoiteriskitaso pitivät luottoriskiaseman vakaana.

OP Ryhmän rahoitus- ja maksuvalmius on hyvä. Rahoituksen saatavuus on säilynyt hyvänä. Katsauskauden aikana ryhmä laski liikkeelle pitkäaikaisia joukkovelkakirjalainoja yhteensä 2,2 miljardin euron edestä. Lisäksi OP Ryhmä osallistui EKP:n kohdennettujen pitempiaikaisten rahoitusoperaatioiden toiseen sarjaan (TLTRO-II) 3 miljardilla eurolla. Talletusten osuus luottokannasta on säilynyt vakaana katsauskauden ajan.

OP Ryhmän markkinariskiasema oli katsauskaudella vakaa. Ryhmän markkinariskiä mittaava VaR-tunnusluku oli katsauskauden lopulla 188 miljoonaa euroa (174). VaR-tunnusluku sisältää vakuutusyhteisöjen kokonaistaseen, trading-toiminnan, likviditeettireservin ja sisäisen pankin korkoriskiposition.

* Keskinäinen Henkivakuutusyhtiö Suomesta siirtynyt eriytetty tase (eläkevakuutuskanta) on mukana luvuissa Q3/16 alkaen

Operatiivisten riskien arvioidaan olevan tavoitteen mukaisesti maltillisella tasolla. Toiminnan ja palveluiden kehittämisen nopeus asettaa kuitenkin lähivuosina riskienhallinnalle lisähaasteita.

Etuspohjaisten eläkejärjestelyiden riskit liittyvät korko- ja markkinariskisiin, eläkkeiden tuleviin korotuksiin sekä elinajanodotteen pitenemiseen. Eläkevelvoitteen diskonttauksessa käytettävän korkotason muutoksella on olennainen vaikutus eläkevelvoitteen määrään. Katsauskaudella muihin laajan tuloksen eriin kirjattu etuspohjaisten eläkejärjestelyiden nettovelan kasvu heikensi katsauskauden laajaa tulosta ennen veroja 329 miljoonaa euroa. Vertailukaudella etuspohjaisten

eläkejärjestelyiden nettovelan supistuminen paransi laajaa tulosta ennen veroja 519 miljoonaa euroa.

Pankkitoiminta

Pankkitoiminnan keskeiset riskit ovat asiakasliiketoiminnasta syntyvä luottoriski sekä markkinariski.

Pankkitoiminnan luottoriskiasema säilyi vakaana ja riskitasoltaan maltillisena. Ongelmasaamisten yhteismäärä oli 2,6 miljardia euroa (2,1). Ongelmasaamisten kasvuun vaikutti lainanhoitojoustojen käytön lisäys. Ongelmasaamisilla tarkoitetaan yli 90 päivää erääntyneitä saamisia, muita riskillisiksi luokiteltuja saamisia sekä saamisia, joihin kohdistuu asiakkaan taloudellisista vaikeuksista johtuva lainanhoitojousto. Lainanhoitojoustot ovat asiakkaan aloitteesta sovittuja helpotuksia alkuperäiseen maksuohjelmaan ja niillä pyritään auttamaan asiakasta selviytymään väliaikaisista maksuvaikeuksista. Osuuspankit pyrkivät toiminnallaan aktiivisesti löytämään ratkaisuja asiakkaiden väliaikaisten maksuvaikeuksien ylittämiseksi. Muista kuin asiakkaan taloudellisista vaikeuksista johtuneita maksuohjelmamuutoksia ei luokitella ongelmasaamisiksi. Arvonalentumisten määrä pysyi alhaisena ja oli 0,09 prosenttia (0,10) luotto- ja takauskannasta.

Luotto- ja takauskanta kasvoi katsauskaudella 3,6 miljardia euroa 81,3 miljardiin euroon. Henkilöasiakkaiden osuus luotto- ja takauskannasta oli 60 prosenttia (60). Henkilöasiakkaiden vastuiden kuudesta pääluokasta kahteen parhaimpaan luokkaan kuului 84 prosenttia (83) ja kahteen heikoimpaan luokkaan 4 (3) prosenttia vastuista. Yritysasiakkaiden (ml. asuntoyhteisöt) osuus luotto- ja takauskannasta oli 38 prosenttia (36). Yritysasiakkaiden vastuista parhaimpiin luottoluokkiin 1–5,5 luokiteltujen vastuiden osuus oli 55 prosenttia (59) ja kahden heikoimman luottoluokan vastuut olivat 464 miljoonaa euroa (441) eli 1,2 prosenttia (1,2). Elokuussa otettiin käyttöön yritysasiakkaiden päivitetty luottoluokitteluasteikko, mikä vaikutti yritysasiakkaiden vastuiden luokituksiin. Vertailutietoja ei ole oikaistu.

Yhdenkään asiakkaan asiakasriski ei vähennyserien ja muiden luottoriskin vähentämistekniikoiden jälkeen ylittänyt kymmentä prosenttia omista varoista. Asiakasriskejä kattavat pankkitoiminnan omat varat olivat 10,4 miljardia euroa (9,4).

Yritykset ja asuntoyhteisöt -sektorilla merkittävimmät toimialat vastuiden määrällä mitattuna olivat asuntojen vuokraus ja hallinta 21,6 prosenttia (21,9), muiden kiinteistöjen vuokraus ja hallinta 11,0 prosenttia (11,7) sekä kauppa 9,9 prosenttia (9,6). Asuntojen vuokraus ja hallinta -toimialan vastuista 93 prosenttia oli asuntoyhteisöjen vastuuta ja 15 prosenttia oli julkisyhteisöjen takaamia.

Pankkitoiminnan korkoriski mitattuna yhden prosenttiyksikön koronlaskun vaikutuksena 12 kuukauden korkokatteeseen oli joulukuun lopussa 207 miljoonaa euroa (215).

Vahinkovakuutus

Vahinkovakuutuksen keskeiset riskit ovat vahinkokehitykseen liittyvät vakuutustekniset riskit, vakuutusvelan katteena olevien sijoitusten markkinariskit, eläkemutoisen vakuutusvelan edunsaajien eliniän ennakoitua nopeampi kasvu, vakuutusvelan

arvostamisessa käytetty korkotaso sekä vakuutusvelan diskonttokoron ja markkinakorkojen välinen ero.

Ennustettujen elinikien piteneminen yhdellä vuodella kasvattaisi eläkemutoista vakuutusvelkaa 43 miljoonaa euroa. Vakuutusvelan arvostamisessa käytetyn korkotason laskeminen 0,1 prosenttiyksiköllä kasvattaisi vakuutusvelkaa 23 miljoonaa euroa.

Vahinkovakuutuksen vakuutusteknisissä riskeissä ei tapahtunut merkittäviä muutoksia. Vahinkovakuutuksen merkittävin markkinariski on markkinakorkojen laskun vakuutusvelan arvoa ja pääomavaadetta nostava vaikutus. Solvenssi II:n mukainen vakavaraisuusasema säilyi vahvana, vaikka oli hieman vuodentakaista tasoa alempana.

Sijoitusten riskitaso (VaR 95 prosenttia, 1 kuukauden pitoaika) on ollut vakaa tarkastelukauden aikana. Sijoitussalkun osakesijoituksia on hieman lisätty. Salkun korko- ja luottoriskit on maltillisesti kasvatettu. Vakuutusvelan korkoriskit on suojattu korkojohdannaisten lisäksi joukkovelkakirjalainoin. Vakuutusvelan korkoriskin suojausta on nostettu.

Varallisuudenhoito

Varallisuudenhoidon keskeisimmät riskit ovat henkivakuutuksen sijoitusomaisuuden markkinariskit, vakuutusvelan arvostamisessa käytetty korkotaso sekä vakuutettujen elinajanodotteen ennakoitua nopeampi kasvu.

Ennustettujen elinikien piteneminen yhdellä vuodella kasvattaisi vakuutusvelkaa 25 miljoonaa euroa. Vakuutusvelan arvostamisessa käytetyn korkotason laskeminen 0,1 prosenttiyksiköllä kasvattaisi vakuutusvelkaa 39 miljoonaa euroa. Suomi-yhtiöstä siirtyneiden eriytettyjen vakuutuskantojen sijoitus- ja asiakaskäyttätymisriskejä on puskuroitu. Puskuri riittää kattamaan merkittävän negatiivisen sijoitusomaisuuden tuoton eriytetyille kannoille, minkä jälkeen OP Ryhmä kantaa kantojen riskit.

Henkivakuutuksen vakuutusteknisissä riskeissä asiakaskäyttätymisriskiä on suojattu jälleenvakuutussopimuksella, jonka johdosta asiakaskäyttätymisriski pieneni. Henkivakuutuksen Solvenssi II:n mukainen vakavaraisuusasema oli katsauskauden lopussa vertailuvuoden tasolla.

Sijoitusten riskitaso (VaR 95 prosenttia, 1 kuukauden pitoaika) on ollut vakaa tarkastelukauden aikana. Sijoitussalkun osakesijoituksia on hieman lisätty. Salkun korko- ja luottoriskit on maltillisesti kasvatettu. Vakuutusvelan korkoriskit on suojattu korkojohdannaisten lisäksi joukkovelkakirjalainoin. Vakuutusvelan korkoriskin suojausaste on säilynyt vakaana.

Muu toiminta

Muun toiminnan keskeiset riskit ovat likviditeettireservin luotto- ja markkinariskit sekä likviditeettiriskit. Markkinariski on merkitykseltään suurin likviditeettireserviin sisältyvissä saamistodistuksissa.

Likviditeettireservin sijoitusten määrä kasvoi, mutta position kokoon suhteutettu markkinariski (VaR 95 %) laski

katsauskaudella sekä allokaatio- että markkinamuutosten seurauksena.

OP Ryhmä turvaa maksuvalmiutensa likviditeettireservillä, joka muodostuu pääasiassa talletuksista keskuspankkiin ja keskuspankkirahoituksen vakuudeksi kelpaavista saamisista. Likviditeettireservi ja muut varautumissuunnitelman mukaiset lisärahoituslähteet riittävät kattamaan vähintään kahden vuoden rahoitustarpeen tilanteessa, jossa tukkuvarainhankinta ei toimisi ja talletuskanta supistuisi maltillisesti.

Likviditeettireserviin luettavien vakuuskelpoisten yritysluottojen vakuuskelpoisuuskriteerien soveltamista on arvioitu uudelleen, minkä perusteella vertailutiedon määrää laskettiin 2,2 miljardia euroa. Viimeisellä vuosineljänneksellä tehtyjen toimenpiteiden seurauksena näistä luotoista voitiin 0,8 miljardia euroa palauttaa takaisin vakuuskelpoiksi. Katsauskaudella vakuuskelpoisten yritysluottojen määrän lasku aiheutui niiden käyttämisestä vakuutena TLTRO-II-rahoitusoperaatioissa.

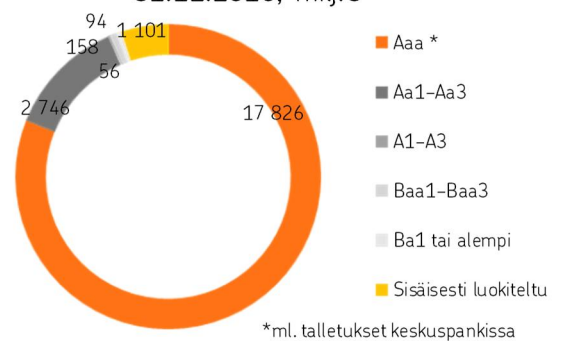
OP Ryhmän maksuvalmiutta ja likviditeettireservin riittävyyttä seurataan muun muassa maksuvalmiusvaatimusta mittaavalla LCR-suhdeluvulla. Siirtymäsäännösten mukaan LCR-suhdeluvun on oltava vähintään 70 prosenttia vuonna 2016 ja vähintään 100 prosenttia vuoden 2018 alusta alkaen. OP Ryhmän LCR-suhdeluku oli joulukuun lopussa 117 prosenttia.

Likviditeettireservi

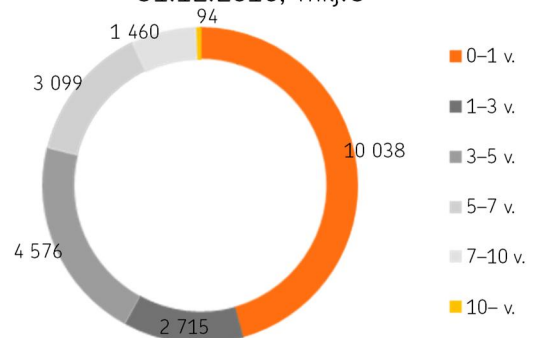
Mrd.€	31.12.2016	31.12.2015	Muutos, %
Talletukset keskuspankissa	9,3	8,5	10,2
Vakuuskelpoiset saamistodistukset	11,2	10,6	5,5
Vakuuskelpoiset yritysluotot	0,1	2,1	-95,5
Yhteensä	20,6	21,1	-2,5
Ei-vakuuskelpoiset saamiset	1,4	0,8	67,3
Likviditeettireservi markkina-arvoin	22,0	22,0	0,1
Vakuuden aliarvostus (Haircut)	-0,7	-0,9	-30,2
Likviditeettireservi vakuusarvoin	21,3	21,0	1,5

Likviditeettireservi sisältää hyvän luottoluokituksen omaavien valtioiden, kuntien, rahoituslaitosten ja yritysten liikkeeseen laskemia saamistodistuksia, arvopaperistettuja saamisia ja vakuuskelpoisia luottoja. Likviditeettireserviin kuuluvat saamistodistukset on reservilaskelmassa arvostettu markkinoilta saataviin noteerauksiin.

Likviditeettireserviin luettavien rahoitusvarojen luottoluokitusjakauma 31.12.2016, milj.€

Likviditeettireserviin luettavien rahoitusvarojen maturiteettijakauma 31.12.2016, milj.€

Luottoluokitukset

Luokituslaitos	Lyhyt varain-hankinta	Näkymä	Pitkä varain-hankinta	Näkymä
Standard & Poor's	A-1+	Vakaa	AA-	Vakaa
Moody's	P-1	Vakaa	Aa3	Vakaa

OP Yrityspankki Oyj:llä on luottoluokitukset Standard & Poor's Credit Market Services Europe Limitedistä ja Moody's Investors Service Ltd:stä. OP Yrityspankin luottokelpoisuutta arvioidessaan luottoluokituslaitokset ottavat huomioon koko OP Ryhmän taloudellisen aseman.

Luottoluokitukset eivät muuttuneet katsauskaudella. Standard & Poor's vahvisti heinäkuussa ja marraskuussa 2016 OP Yrityspankki Oyj:n pitkien luottojen luokituksen AA- ja lyhyiden luottojen luokituksen A-1+ ja muutti marraskuussa 2016 näkymät negatiivisista vakaiksi. Näkymien muuttamisen taustalla oli suomalaisten pankkien toimintaympäristöä kuvaavan BICRA:n (Banking Industry Country Risk Assessment) trendin paraneminen negatiivisesta vakaaksi Suomen talouden vaiheittaisen elpymisen seurauksena.

Segmenttien tulos

OP Ryhmän liiketoimintasegmentit ovat Pankkitoiminta, Vahinkovakuutus ja Varallisuudenhoito. Terveys- ja hyvinvointiliiketoiminta sisältyy Vahinkovakuutus-liiketoimintasegmenttiin. Liiketoimintasegmentteihin kuulumaton toiminta esitetään segmentissä "Muu toiminta". Segmenttiraportointi laaditaan noudattaen OP Ryhmän tilinpäätöksen laatimisperiaatteita.

Pankkitoiminta

- Tulos ennen veroja oli 596 miljoonaa euroa (642).
- Tuotot pienenevät 0,2 prosenttia. Tuottoja pienensi Pankkitoiminta-segmentin ja Muu toiminta -segmentin välinen toimintamallin muutos. Kulut kasvoivat 3,5 prosenttia kehittämisen kulujen ja volyymikasvun johdosta.
- Luottokanta kasvoi vuodessa 4,5 prosenttia ja talletuskanta 5,5 prosenttia. Nostettujen uusien asuntoluottojen määrä kasvoi vertailukaudesta 8,3 prosenttia ja yritysluottojen määrä 9,7 prosenttia.
- Arvonalentumisten määrä, 76 miljoonaa euroa (77), oli 0,09 prosenttia (0,10) luotto- ja takauskannasta.

Pankkitoiminnan avainlukuja

Milj. €	1-12/2016	1-12/2015	Muutos, %
Korkokate	1 133	1 108	2,3
Nettopalkkiotuotot	758	663	14,2
Sijoitustoiminnan nettotuotot	6	120	-95,3
Muut tuotot	27	36	-24,2
Tuotot yhteensä	1 924	1 927	-0,2
Henkilöstökulut	451	472	-4,4
Poistot ja arvonalentumiset	52	52	-0,3
Liiketoiminnan muut kulut	569	512	11,1
Kulut yhteensä	1 072	1 037	3,5
Saamisten arvonalentumiset	76	77	-1,1
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	179	171	4,9
Tulos ennen veroja	596	642	-7,3
Kulu-tuotto-suhde, %	55,7	53,8	2,0
Milj. €	31.12.2016	31.12.2015	Muutos, %
Nostetut asuntoluotot	7 125	6 577	8,3
Nostetut yritysluotot	7 275	6 631	9,7
Välitetyt kiinteistökaupat, kpl	12 664	12 149	4,2
Mrd. €			
Luottokanta			
Asuntoluotot	36,8	35,3	4,4
Yritysluotot	19,0	18,5	2,8
Asuntoyhteisöt ja muut luotot	22,8	21,5	6,0
Luottokanta yhteensä	78,6	75,2	4,5
Takauskanta	2,8	2,6	5,5
Talletukset			
Käyttely- ja maksuliiketalletukset	37,1	34,7	6,9
Sijoitustalletukset	17,7	17,2	2,8
Talletukset yhteensä	54,8	51,9	5,5
Markkinaosuus, %**	31.12.2016	31.12.2015	Muutos, %
Luottokannasta	35,4	35,2	0,2*
Talletuskannasta	38,5	37,7	0,8*

* suhdeluvun muutos

** ilman rahoitus- ja vakuutuslaitosten luottoja ja talletuksia

Luottokannan kasvu jatkui. Luottokanta kasvoi vuodessa 4,5 prosenttia. Nostettujen uusien asuntoluottojen määrä kasvoi vertailukaudesta 8,3 prosenttia ja yritysluottojen 9,7 prosenttia.

Talletuskanta kasvoi vuodessa 5,5 prosenttia. Sijoitustalletusten määrä kasvoi 2,8 prosenttia. Käyttely- ja maksuliiketalletusten määrä kasvoi vuodessa 6,9 prosenttia.

OP Ryhmän markkinaosuus asuntoluotoissa kasvoi vuodessa 0,2 prosenttiyksikköä ja oli joulukuun lopussa 39,4 prosenttia. Yritysluottojen markkinaosuus kasvoi samalla ajanjaksolla 0,2 prosenttiyksikköä 37,8 prosenttiin (37,6). Markkinaosuus euromääräisestä talletuskannasta ilman rahoitus- ja vakuutuslaitoksia oli 38,5 prosenttia (37,7).

OP Ryhmän Kiinteistökeskusten välittämien asutokauppojen määrä kasvoi 4,2 prosenttia vertailukaudesta.

Pankkitoiminnan tulos

Pankkitoiminnan tulos ennen veroja oli 596 miljoonaa euroa (642). Tuotot pienenevät 0,2 prosenttia ja kulut kasvoivat 3,5 prosenttia. Tuottojen pienentymiseen vaikuttivat ryhmän sisäisen toimintamallin muutos. Tuottojen lasku ja kulujen kasvu vaikuttivat myös kulu-tuotto-suhteeseen, joka oli 56 prosenttiyksikköä (54). Arvonalentumisten määrä 76 miljoonaa euroa (77), oli 0,09 (0,10) prosenttia luotto- ja takauskannasta.

OP Ryhmän sisäistä toimintamallia muutettiin katsauskauden alussa siirtämällä Marketsin korko- ja valuuttatradings sekä joukkovelkakirjalainakaupankäynti Pankkitoiminta-segmentistä Muu toiminta -segmenttiin. Muutos vaikuttaa Pankkitoiminta-segmentin ja Muu toiminta -segmentin korkokatteeseen, palkkiotuottoihin sekä sijoitustoiminnan nettotuottoihin. Tämä muutos yhdessä muiden sisäisten toimintamallien muutosten kanssa pienensi Pankkitoiminnan tuottoja noin 29 miljoonaa

euroa. Muutos paransi vastaavasti Muun toiminta -segmentin tulosta. Vertailukauden tietoja ei ole muutettu.

Korkokate kasvoi 1 133 miljoonaan euroon (1 108). Kasvuun vaikuttivat luottokannan kasvu, luottokannan keskimääräisen marginaalitason nousu ja talletusvarainhankinnan kustannusten aleneminen.

Pankkitoiminnan nettopalkkiotuotot kasvoivat 94 miljoonaa euroa 758 miljoonaan euroon (663). Palkkiotuottojen kasvuun vaikutti ryhmän sisäisen toimintamallin muutos, jonka seurauksena palkkiotuottoihin tuloutui 79 miljoonaa euroa johdannais- ja valuuttakaupan palkkioita. Maksuliikkeeseen liittyvät palkkiot kasvoivat 7 miljoonaa euroa ja varallisuudenhoitoon sekä vahinkovakuutukseen liittyvät palkkiot kasvoivat yhteensä 7 miljoonaa euroa.

Sijoitustoiminnan nettotuotot yhteensä pienenevät 114 miljoonaa euroa. Sijoitustoiminnan nettotuottoja pienensi korkojen muutoksista ja muista markkinamuutoksista aiheutunut 12 miljoonan euron (5) negatiivinen CVA-arvostus. OP Ryhmän sisäisen toimintamallin muutoksen seurauksena käypään arvoon arvostettavien tase- ja johdannaiserien arvomuutokset kohdistetaan osittain Muu toiminta -segmenttiin Pankkitoiminnan sijaan. Vertailukaudella näitä käyvän arvon muutoksia kirjattiin Pankkitoimintaan 116 miljoonaa euroa.

Kulut kasvoivat 3,5 prosenttia ja olivat 1 072 miljoonaa euroa (1 037). Liiketoiminnan muut kulut kasvoivat 11,1 prosenttia. ICT-kulujen kasvu oli 48 miljoonaa euroa. ICT-kuluja kasvattivat voimakkaat panostukset kehittämiseen sekä volyymien kasvu.

Henkilöstökulut pienenevät 21 miljoonaa euroa ja olivat 451 miljoonaa euroa (472).

Vahinkovakuutus

- Tulos ennen veroja oli 230 miljoonaa euroa (259). Sijoitustoiminnan nettotuotot olivat 97 miljoonaa euroa (125). Tulos käyvin arvo in ennen veroja oli 298 miljoonaa euroa (171).
- Vakuutusmaksutuotot kasvoivat 1,6 prosenttia (6,5). Sijoitustaseen nettotuotto käyvin arvo in oli 85 miljoonaa euroa (98).
- Operatiivinen yhdistetty kulusuhde oli 87,6 prosenttia (87,3) ja operatiivinen liikekulusuhde 18,5 prosenttia (17,7). Yhdistetty kulusuhde oli 89,1 prosenttia (88,8).

Vahinkovakuutuksen avainlukuja

Milj. €	1–12/2016	1–12/2015	Muutos, %
Vakuutusmaksutuotot	1 420	1 397	1,6
Korvauskulut	883	885	-0,2
Muut kulut	3	5	-41,7
Vakuutuskate	534	508	5,2
Sijoitustoiminnan nettotuotot	97	125	-22,5
Muut nettotuotot	-74	-70	4,4
Tuotot yhteensä	557	563	-0,9
Henkilöstökulut	100	101	-1,5
Poistot ja arvonalentumiset	39	37	5,6
Liiketoiminnan muut kulut	187	168	14,0
Kulut yhteensä	326	302	7,8
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	2	2	12,3
Tulos ennen veroja	230	259	-11,1
Yhdistetty kulusuhde, %	89,1	88,8	
Operatiivinen yhdistetty kulusuhde, %	87,6	87,3	
Operatiivinen vahinkosuhde, %	69,1	69,6	
Operatiivinen liikekulusuhde, %	18,5	17,7	
Operatiivinen riskisuhde, %	63,3	64,2	
Operatiivinen toimintakulusuhde,%	24,3	23,1	
Solvenssisuhde (Solvenssi II), %*	143	158	
Suurvahinkojen omalla vastuulla oleva korvausmeno	61	60	
Muutokset aiempina vuosina tapahtuneisiin vahinkoihin kohdistuviin varauksiin (run off -tulos)	60	32	

* siirtymäsäännökset huomioiden.

Henkilöasiakkaiden vakuutusmaksutuottojen kasvu jatkui. Yritysassiakkaiden vakuutusmaksutuotot jäivät vertailukautta pienemmäksi. Vakuutusten myynti kasvoi hieman vertailukaudesta.

Maksutulon markkinaosuudella mitattuna OP Ryhmä on selvästi Suomen suurin vahinkovakuuttaja.

Etuasiakastalouksien määrä kasvoi katsauskaudella ennätyskellisesti 63 000 taloudella 740 000:een, joista jo 76 prosenttia on keskittänyt myös pankkiasiointinsa OP Ryhmään.

Verkko- ja mobiiliasioinnin kehittäminen niin vakuutus- kuin korvauspalvelussa on vahinkovakuutuksen keskeisiä painopisteitä. Vuoden 2015 lopussa lanseerattujen vahinkoapu.op.fi-sivuston ja uuden OP-mobiilin vahinkoilmoituspalvelun käyttö on ollut runsasta. Henkilöasiakkaiden vahingoista jo lähes 70 prosenttia ilmoitetaan sähköisten kanavien kautta.

Vahinkovakuutuksen tulos

Tulos ennen veroja oli 230 miljoonaa euroa (259). Vakuutuskate kasvoi 5,2 prosenttia 534 miljoonaan euroon. Tuloslaskelmaan kirjatut sijoitusten nettotuotot laskivat 28 miljoonaa euroa. Tulos käyvin arvo in ennen veroja oli 298 miljoonaa euroa (171).

Operatiivinen yhdistetty kulusuhde oli 87,6 prosenttia (87,3). Operatiiviset tunnusluvut eivät sisällä poistoja yrityskaupan yhteydessä syntyneistä aineettomista hyödykkeistä.

Vakuutusmaksutuotot Milj. €	1-12/2016	1-12/2015	Muutos, %
Henkilöasiakkaat	771	732	5,3
Yritysassiakkaat	591	609	-2,9
Baltia	58	56	2,8
Yhteensä	1 420	1 397	1,6

Korvauskulut laskivat 0,2 prosenttia. Uusista omaisuuden ja toiminnan suurvahingoista aiheutuva korvausmeno oli vertailukautta suurempi. Tammi-joulukuussa kirjattiin 78 (72) uutta omaisuuden ja toiminnan suurvahinkoa, joiden omalla vastuulla oleva korvausmeno oli yhteensä 61 miljoonaa euroa (60). Tähän luokkaan kuuluvat yli 0,3 miljoonan euron vahingot. Lakisääteisten eläkkeiden korvausvastuun muutos oli vertailukautta pienempi. Tammi-joulukuussa eläkkeiden korvausvastuun muutos oli 9,7 miljoonaa euroa (15,7). Joulukuun lopussa keskimääräinen diskonttokorko oli 1,97 prosenttia. Vuoden 2015 lopussa keskimääräinen diskonttokorko oli 2,22 prosenttia. Diskonttokoron lasku kasvatti korvauskuluja 55 miljoonaa euroa (62). Diskonttokoron muutos heikensi operatiivista yhdistettyä kulusuhdetta 3,9 prosenttiyksikköä (4,5).

Muutokset aiempina vuosina tapahtuneisiin vahinkoihin, ilman diskonttokoron muutoksen vaikutusta, paransivat vakuutusteknistä katetta 60 miljoonaa euroa (32). Operatiivinen vahinkosuhde oli 69,1 prosenttia (69,6). Operatiivinen riskisuhde ilman korvausten välillisiä hoitokuluja oli 63,3 prosenttia (64,2).

Kulut kasvoivat 7,8 prosenttia ICT-kulujen kasvun sekä terveys- ja hyvinvointiliiketoiminnan laajentumisen johdosta ja olivat 24 miljoonaa euroa suuremmat kuin vertailukaudella. Operatiivinen liikekulusuhde oli 18,5 prosenttia (17,7). Operatiivinen toimintakulusuhde, joka sisältää myös korvausten välilliset hoitokulut, oli 24,3 prosenttia (23,1).

Operatiivinen vakuutustekninen kate ja yhdistetty kulusuhde (CR)

	1-12/2016		1-12/2015	
	Kate milj. €	CR, %	Kate milj. €	CR, %
Henkilöasiakkaat	130	83,1	140	80,9
Yritysassiakkaat	41	93,1	32	94,7
Baltia	5	91,1	5	90,9
Yhteensä	176	87,6	177	87,3

Sijoitustoiminta

Vahinkovakuutuksen sijoitustaseen nettotuotto käyvin arvo-in oli 85 miljoonaa euroa (98). Sijoitustaseen nettotuotto on laskettu vähentämällä koko sijoitusomaisuuden tuotoista markkinaehtoisen vakuutusvelan arvonmuutos.

Sijoituskannan jakauma

%	31.12.2016	31.12.2015
Joukkolainat ja korkorahastot	76,6	76,6
Vaihtoehtoiset sijoitukset	0,8	0,8
Osakkeet	8,1	6,7
Pääomasijoitukset	2,9	3,4
Kiinteistöt	9,8	9,9
Rahamarkkinat	1,9	2,5
Yhteensä	100	100

Vahinkovakuutustoiminnan sijoituskanta oli joulukuun lopussa 3 876 miljoonaa euroa (3 687). Investointitasolle luokiteltujen sijoitusten osuus oli 91 prosenttia (93) ja 62 prosenttia (63) sijoituksista oli vähintään A- -luokitelluissa saamisissa. Korkosalkun jäljellä oleva keskimääräinen juoksuaika oli 5,9 vuotta (5,7) ja duraatio 5,4 vuotta (5,2).

Suorien joukkovelkakirjalainasijoitusten keskimääräinen tuotto oli eräpäivään instrumenttien hankintahinnalla laskettuna (running yield) 1,7 prosenttia (1,8).

Varallisuudenhoito

- Tulos ennen veroja oli 232 miljoonaa euroa (213). Tulos käyvin arvoon ennen veroja oli 268 miljoonaa euroa (159).
- Nettopalkkiotuotot laskivat 1 prosentin ja henkivakuutuksen sijoitustoiminnan nettotuotot kasvoivat 19 prosenttia vertailukaudesta. Sijoitustaseen nettotuotto käyvin arvoon oli 78 miljoonaa euroa (109).
- Hallinnoitavien varojen bruttomäärä kasvoi vertailukaudesta lähes 9 prosenttia 74,5 miljardiin euroon.

Varallisuudenhoidon avainlukuja

Milj. €	1–12/2016	1–12/2015	Muutos, %
Nettopalkkiotuotot			
Rahastoista ja omaisuudenhoidosta	187	188	-1,0
Henkivakuutuksesta	169	171	-0,7
Kulut	139	139	0,1
Nettopalkkiotuotot yhteensä	217	220	-1,4
Henkivakuutuksen riskiliikkeen nettotuotot	24	21	16,4
Henkivakuutuksen sijoitustoiminnan nettotuotot	117	98	18,5
Muut tuotot	8	5	
Tuotot yhteensä	365	344	6,1
Henkilöstökulut	30	32	-3,8
Poistot ja arvonalentumiset	19	24	-21,7
Liiketoiminnan muut kulut	59	52	13,9
Kulut yhteensä	109	108	0,7
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	25	23	5,9
Tulos ennen veroja	232	213	8,8
Mrd. €	31.12.2016	31.12.2015	Muutos, %
Hallinnoitavat varat (brutto)			
Sijoitusrahastot	23,5	21,7	8,2
Instituutioasiakkaat	24,6	23,5	4,8
Private Banking	17,3	14,6	18,1
Sijoitussidonnaiset vakuutussäästöt	9,2	8,7	5,8
Hallinnoitavat varat (brutto) yhteensä	74,5	68,5	8,9
Milj. €	1–12/2016	1–12/2015	Muutos, %
Nettomyynti			
Sijoittaja- ja säästäjäasiakkaat	327	666	-50,9
Private Banking -asiakkaat	437	469	-6,8
Instituutioasiakkaat	434	-187	-
Nettomyynti yhteensä	1 198	948	26,4
Markkinaosuus, %	31.12.2016	31.12.2015	Muutos, %
Sijoitusrahastoista	22,0	22,2	-0,2

Sijoitusmarkkinoiden tunnelmat paranivat loppuvuotta kohden, mikä heijastui positiivisesti varallisuudenhoidon tuotteiden kysyntään heikon alkuvuoden jälkeen. Nettomyynti oli 1 198 miljoonaa euroa (948) ja hallinnoitavien varojen bruttomäärä kasvoi lähes 9 prosenttia 74,5 miljardiin euroon (68,5). Hallinnoitavat varat sisälsivät noin 14 miljardia euroa OP Ryhmään kuuluvien yritysten varoja.

Kesäkuun alussa OP Ryhmä poisti omistaja-asiakkailtaan pysyvästi rahastojen kaupankäyntikuluja. Rahastoetu kiinnosti asiakkaita, minkä seurauksena osuudenomistajien määrä kasvoi katsauskaudella lähes 50 000:lla. Sijoittaja- ja säästäjäasiakkaiden kokonaismäärä kasvoi katsauskaudella 12 000:lla ja oli joulukuun lopussa 766 000.

OP-Rahastojen riskikorjattu tuotto säilyi katsauskaudella hyvänä. OP-Rahastojen Morningstar-luokitus oli 3,1 (3,2). Katsauskaudella jatkettiin varallisuudenhoidon sähköisen myynnin ja asiointin kehittämistä. Sijoitusrahastojen merkinnöistä 49 prosenttia (40) tehtiin sähköisissä kanavissa.

Varallisuudenhoidon tulos

Tulos ennen veroja kasvoi 232 miljoonaan euroon (213). Tulosparannus johtui henkivakuutuksen sijoitustoiminnan nettotuottojen kasvusta. Tulos käyvin arvoon oli 268 miljoonaa euroa (159).

Nettopalkkiotuotot laskivat 1,4 prosenttia vertailukaudesta ja olivat 217 miljoonaa euroa (220). Nettopalkkiotuotot, joista on

vähennetty OP-bonukset omistaja-asiakkaille, olivat 0,27 prosenttia (0,29) hallinnoitavien varojen bruttomäärästä.

Henkivakuutuksen sijoitustaseen nettotuotto käyvin arvo oli 78 miljoonaa euroa (109). Sijoitustaseen nettotuotto on laskettu vähentämällä koko sijoitusomaisuuden tuotoista markkinaehtoisen vakuutusvelan arvomuutos. Sijoitustase ei sisällä Suomi-yhtiöstä siirtyneitä ns. eriytettyjä taseita.

Kulut kasvoivat vertailukaudesta prosentilla. Kulukasvu johtui kehittämismenojen kasvusta. Varallisuudenhoidon kulu-tuotto-suhde parani 43,7 prosenttiin (45,6). Kulut olivat 0,14 prosenttia (0,16) hallinnoitavien varojen bruttomäärästä.

Vakuutusvelan korkoriskiä on suojattu korkotäydennyksillä ja korkojohdannaisilla. Katsauskaudella aloitettiin vakuutusvelan suojaus myös suorilla korkosijoituksilla. Vakuutusvelan kertyneet korkotäydennykset (ilman eriytettyjä taseita) olivat katsauskauden lopussa 432 miljoonaa euroa (404). Korkotäydennyksistä 36 miljoonaa euroa (52) oli lyhytaikaisia, alle 12 kuukauden ajaksi tehtyjä korkotäydennyksiä.

Henkivakuutuksen sijoitusomaisuus ilman sijoitussidonnaisen vakuutuksen katteena olevaa omaisuutta, vakuutusvelkaa suojaavia korkojohdannaisia sekä eriytettyjä taseita oli 4 193 miljoonaa euroa (4 078). Investointitasolle luokiteltujen sijoitusten osuus korkosalkusta oli 93 prosenttia (96). Katsauskauden lopussa korkosijoitusten modifioitu duraatio oli 4,9 (4,7). Suorien joukkovelkakirjalainasijoitusten (ilman eriytettyjä taseita) keskimääräinen tuotto oli eräpäivään instrumenttien hankintahinnalla laskettuna (running yield) 1,6 prosenttia (1,6).

Sijoituskannan jakauma

%	31.12.2016	31.12.2015
Joukkolainat ja korkorahastot	76,2	76,2
Vaihtoehtoiset sijoitukset	7,1	5,7
Osakkeet ja osakerahastot	6,3	5,1
Kiinteistöt	7,2	6,6
Rahamarkkinat	3,2	6,4
Yhteensä	100	100

Henkivakuutuksen eriytettyjen taseiden sijoitustoiminnan tuotto

Henkivakuutukseen yhdisteltiin 31.12.2015 Suomi-yhtiön yksilöllinen henkivakuutuskanta ja 30.9.2016 Suomi-yhtiön yksilöllinen eläkevakuutuskanta. Näistä kannoista on muodostettu kannanluovutuksen yhteydessä eriytetty taseet, joilla on muusta henkivakuutustoiminnasta poikkeava voitonjakopolitiikka.

Yksilöllisen henkivakuutuskannan eriytetyn taseen sijoitusomaisuuden määrä ilman vakuutusvelkaa suojaavia korkojohdannaisia oli katsauskauden lopussa 1 066 miljoonaa euroa. Nettotuotto käyvin arvo oli 17 miljoonaa euroa. Nettotuotto on laskettu vähentämällä sijoitusomaisuuden tuotoista markkinaehtoisen vakuutusvelan arvomuutos.

Yksilöllisen eläkevakuutuskannan eriytetyn taseen sijoitusomaisuuden määrä oli katsauskauden lopussa 3 049 miljoonaa euroa.

Eriyettyjen taseiden sijoituskannan jakauma

%	Yksilöllinen henkivakuutus	Yksilöllinen eläkevakuutus
Joukkolainat ja korkorahastot	81,1	71,4
Vaihtoehtoiset sijoitukset	7,7	1,4
Osakkeet ja osakerahastot	2,9	2,4
Kiinteistöt	6,7	6,1
Rahamarkkinat	1,6	18,7
Yhteensä	100	100

Muu toiminta

Muu toiminta -segmentin avainlukuja

Milj. €	1-12/2016	1-12/2015	Muutos, %
Korkokate	-60	-52	15,9
Nettopalkkiotuotot	-59	20	
Sijoitustoiminnan nettotuotot	179	86	
Liiketoiminnan muut tuotot	571	484	18,1
Tuotot yhteensä	631	538	17,4
Henkilöstökulut	180	176	2,7
Poistot ja arvonalentumiset	50	48	2,7
Liiketoiminnan muut kulut	321	327	-1,8
Kulut yhteensä	551	551	0,0
Saamisten arvonalentumiset	0	0	-97
Tulos ennen veroja	80	-13	

Muu toiminta -segmentin tulos

Muu toiminta -segmentin tulos ennen veroja oli 80 miljoonaa euroa (-13). Tulosta paransivat sijoitustoiminnan nettotuottojen ja liiketoiminnan muiden tuottojen kasvaminen. Nettopalkkiotuotot puolestaan supistuivat vertailukaudesta. Tuotot yhteensä kasvoivat 17,4 prosenttia 631 miljoonaan euroon.

Muu toiminta -segmentin korkokate oli -60 miljoonaa euroa (-52). OP Ryhmän senior-ehtoisen tukkuvarainhankinnan, TLTRO-II-varainhankinnan sekä katettujen joukkovelkakirjalainojen keskimarginaali oli joulukuussa 31 korkopistettä (39). TLTRO-II-rahoituksen käyttö madaltaa tukkuvarainhankinnan kustannusta. Katetut joukkovelkakirjalainat raportoidaan osana Pankkitoiminta-segmenttiä.

OP Ryhmän sisäistä toimintamallia muutettiin katsauskaudella siirtämällä muun muassa korko- ja valuuttatradingsä ja joukkovelkakirjalainakaupankäynti Pankkitoiminta-segmentistä Muu toiminta -segmenttiin. Muutos kasvatti Muu toiminta -segmentin sijoitustoiminnan nettotuottoja arvopaperikaupan ja valuuttatoiminnan nettotuottojen kasvettua sekä supisti nettopalkkiotuottoja.

Muu toiminta -segmentille kirjattiin Visa Inc:n Visa Europe Ltd:n ostosta kertaluonteista tuottoa 76 miljoonaa euroa liiketoiminnan muihin tuottoihin.

Muu toiminta -segmentin kulut olivat vertailukauden tasolla 551 miljoonaa euroa. ICT-kulut supistuivat 27 miljoonaa euroa ja palveluostot kasvoivat yhteensä 30 miljoonaa euroa vertailukaudesta. Liiketoiminnan muita kuluja kasvattivat vertailukaudella Vallilan toimitilojen uudelleenrakentamiseen liittyvät kertaluonteiset kuluerät 18 miljoonaa euroa.

OP Ryhmän rakenteessa tapahtuneet muutokset

OP Ryhmän tilinpäätökseen yhdistellään katsauskauden lopussa yhteensä 173 osuuspankkia (178) konserniyhtiöineen, OP Osuuskunta -konserni ja OVY Vakuutus Oy.

Katsauskaudella osuuspankkien lukumäärää pienensi osuuspankkien fuusiot ja kasvatti Helsingin OP Pankki Oy:n 1.4.2016 rekisteröity yhtiömuodon muutos osuuspankiksi. Pankin uusi toiminimi on Helsingin Seudun Osuuspankki (OP Helsinki). OP Helsinki kuuluu tytäryhteisönä OP Ryhmän keskusyhteisökonserniin. Keskusyhteisöllä on jatkossakin merkittävä rooli uuden pankin pääomittamisessa, minkä vuoksi OP Helsingin sääntöjen mukaan OP Osuuskunnalla on määräysvalta OP Helsingistä.

OVY Vakuutus Oy on luovuttanut 30.11.2016 OP Vakuutus Oy:lle pankkitoiminnan erityisvakuutuskannan, joka koostuu OVY Vakuutus Oy:n ylimmän johdon ja hallinnon toiminnan vastuu- ja rikosvakuutuksina sekä oikeusturvavakuutuksina myöntämistä pankkitoiminnan erityisvakuutuksista.

Östra Korsholms Andelsbank on 29.2.2016 sulautunut Vasa Andelsbankiin.

Keitele Osuuspankki on 31.10.2016 sulautunut Pielaveden Osuuspankkiin, jonka toiminimi on sulautumisen yhteydessä muuttunut Nilakan Seudun Osuuspankiksi.

Enon Osuuspankki, Kiihtelysvaaran Osuuspankki ja Tuupovaaran Osuuspankki ovat 31.12.2016 sulautuneet Ilomantsin Osuuspankkiin, jonka toiminimi on sulautumisen yhteydessä muuttunut Vaara-Karjalan Osuuspankiksi.

Puolangan Osuuspankki on 31.12.2016 sulautunut Suomussalmen Osuuspankkiin, jonka toiminimi on sulautumisen yhteydessä muuttunut Ylä-Kainuun Osuuspankiksi.

Pielisen Osuuspankki ja Pohjois-Karjalan Osuuspankki ovat 10.10.2016 hyväksyneet sulautumissuunnitelman, jonka mukaan Pielisen Osuuspankki sulautuu Pohjois-Karjalan Osuuspankkiin. Sulautumisen täytäntöönpanon suunniteltu rekisteröintiajankohta on 31.3.2017.

Karjalan Osuuspankki ja Mynämäen-Nousiaisten Osuuspankki ovat 15.12.2016 hyväksyneet sulautumissuunnitelman, jonka mukaan Karjalan Osuuspankki sulautuu Mynämäen-Nousiaisten

Osuuspankkiin. Sulautumisen täytäntöönpanon suunniteltu rekisteröintiajankohta on 30.4.2017.

Vetelin Osuuspankki ja Kaustisen Osuuspankki ovat 21.11.2016 hyväksyneet sulautumissuunnitelman, jonka mukaan Vetelin Osuuspankki sulautuu Kaustisen Osuuspankkiin. Samalla Kaustisen Osuuspankin toiminimi muutetaan Perhonjokilaakson Osuuspankiksi. Sulautumisen täytäntöönpanon suunniteltu rekisteröintiajankohta on 31.5.2017.

Vetelin Ylipään Osuuspankki ja Halsuan Osuuspankki ovat 28.11.2016 ja 29.11.2016 hyväksyneet sulautumissuunnitelman, jonka mukaan Vetelin Ylipään Osuuspankki sulautuu Halsuan Osuuspankkiin. Samalla Halsuan Osuuspankin toiminimi muutetaan Halsua-Ylipään Osuuspankiksi. Sulautumisen täytäntöönpanon suunniteltu rekisteröintiajankohta on 30.6.2017.

Oriveden Seudun Osuuspankki ja Mäntän Seudun Osuuspankki ovat 29.12.2016 hyväksyneet sulautumissuunnitelman, jonka mukaan Oriveden Seudun Osuuspankki sulautuu Mäntän Seudun Osuuspankkiin. Samalla Mäntän Seudun Osuuspankin toiminimi muutetaan Pohjois-Hämeen Osuuspankiksi. Sulautumisen täytäntöönpanon suunniteltu rekisteröintiajankohta on 30.6.2017.

OP Ryhmään kuuluvien yhtiöiden nimet on muutettu OP-alkuisiksi 4.4.2016 voimaan tulleilla muutoksilla:

- Pohjola Pankki Oyj:n uusi nimi on OP Yrityspankki Oyj
- Pohjola Vakuutus Oy:n uusi nimi on OP Vakuutus Oy
- Pohjola Varainhoito Oy:n uusi nimi on OP Varainhoito Oy
- Pohjola Kiinteistösi joitus Oy:n uusi nimi on OP Kiinteistösi joitus Oy
- Pohjola Asset Management Execution Services Oy:n uusi nimi on OP Asset Management Execution Services Oy

Myös Baltiassa sijaitsevien yhtiöiden nimet ovat muuttuneet OP-alkuisiksi seuraavasti:

- Pohjola Bank plc Eesti filiaal in uusi nimi on OP Corporate Bank plc Eesti filiaal
- Pohjola Bank plc filiaal e Latvijä:n uusi nimi on OP Corporate Bank plc filiaal e Latvijä
- Pohjola Bank plc Lietuvos filialas:n uusi nimi on OP Corporate Bank plc Lietuvos filialas
- Pohjola Finance Estonia AS:n uusi nimi on OP Finance AS
- "Pohjola Finance" SIA:n uusi nimi on "OP Finance" SIA
- UAB "Pohjola Finance":n uusi nimi on UAB "OP Finance"

Omasairaala Oy:n nimi vaihdettiin Pohjola Terveys Oy:ksi Tampereen sairaalan avaamisen yhteydessä 1.8.2016.

Henkilöstö ja palkitseminen

OP Ryhmän palveluksessa oli katsauskauden lopussa 12 227 henkilöä (12 130). Henkilöstöä oli keskimäärin 12 271 (12 174). OP Ryhmä jatkoi panostustaan digitaalisen liiketoiminnan ja asiakaskokemuksen kehittämiseen, minkä myötä henkilöstön määrä kasvoi.

Katsauskauden aikana OP Ryhmän palveluksesta siirtyi eläkkeelle 388 henkilöä (241). Eläkkeelle siirtyneiden keski-ikä oli 61,7 vuotta (61,5).

OP Ryhmän muuttuva palkitseminen jakautuu lyhyen aikavälin yrityskohtaiseen palkitsemiseen sekä ryhmätasoiseen pitkän aikavälin palkitsemiseen.

OP Ryhmän ryhmätasoinen pitkän aikavälin palkitsemisjärjestelmä muodostuu johdolle tarkoitettusta kannustinjärjestelmästä sekä muulle henkilöstölle tarkoitettusta henkilöstörahosta.

Katsauskauden lopussa päättyi vuosille 2014–16 vahvistettu johdon pitkän aikavälin palkitsemisjärjestelmä. Vuosille 2017–19 on vahvistettu uusi johdon pitkän aikavälin palkitsemisjärjestelmä. Lisäksi henkilöstölle suunnattu OP Ryhmän henkilöstörahoston palkitsemisjärjestelmä jatkuu vuoden ansaintajaksain.

Kannustinjärjestelmiä laadittaessa on otettu huomioon finanssi- ja rahoitusalan palkitsemisjärjestelmiä koskeva sääntely. Palkitsemisjärjestelmä 2017–19 noudattelee edellisen kolmivuotisen ansaintajakson pääperiaatteita.

Uusiksi pitkän aikavälin tavoitemittareiksi OP Osuuskunnan hallintoneuvosto on asettanut OP Ryhmän tuloksen ennen veroja, asiakaskokemuksen sekä digitaalisen asioinnin. Ryhmätasoiset tavoitteet ovat yhtenevät johdon kannustinjärjestelmässä ja OP Ryhmän henkilöstörahostossa.

OP Osuuskunnan hallinto

OP Ryhmän keskusyhteisön (OP Osuuskunta) varsinainen osuuskunnan kokous pidettiin 15.3.2016. Hallintoneuvostoon valittiin seuraavat erovuorossa olleet hallintoneuvoston jäsenet uudelleen kolmivuotiskaudeksi, joka päättyy vuonna 2019: tuoteryhmäjohtaja Ola Eklund, yrittäjä Leif Enberg ja lehtori Mervi Väisänen.

Uusiksi hallintoneuvoston jäseniksi vuonna 2019 päättyväksi kolmivuotiskaudeksi valittiin varatoimitusjohtaja Tajja Jurmu, lehtori Marja-Liisa Kaakko ja dekaani Petri Sahlström.

Lisäksi hallintoneuvoston jäsenyydestä kesken kauden eroa pyytäneiden henkilöiden tilalle valittiin hallintoneuvostoon uusina jäseninä toimitusjohtaja Anne Harju (2016–2018), terveyskeskuslääkäri Terttu Hällfors (2016–2017), KHT-tilintarkastaja Katja Kuosa-Kaartti (2016–2018), toimitusjohtaja Timo Laine (2016–2017) ja toimitusjohtaja Olli Näsi (2016–2018). Hallintoneuvostossa on kaikkiaan 34 jäsentä.

Järjestäytymiskokouksessaan hallintoneuvosto valitsi puheenjohtajakseen professori Jaakko Pehkosen ja varapuheenjohtajikseen lehtori Mervi Väisänen ja toimitusjohtaja Olli Tarkkasen.

Johtokunnan jäsenten enimmäismäärää nostettiin kahdeksasta jäsenestä yhdeksään jäsenen johtokunnan puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi Osuuskunnan kokouksen päättämällä muutoksella osuuskunnan sääntöihin. Muutoksen myötä henkilöstöjohtaja Outi Taivaisesta tuli johtokunnan varsinainen jäsen (aiemmin varajäsen). Johtokunnan varajäsen, lakiasiaintohtaja Markku Koponen erosi tehtävästään 31.12.2016.

OP Ryhmän tilintarkastajaksi valittiin varsinaisessa osuuskunnan kokouksessa tilintarkastusyhteisö KPMG Oy Ab. KPMG Oy Ab:n

nimeämänä päävastaullisena tilintarkastajana toimii KHT Raija-Leena Hankonen.

Investoinnit ja palvelukehittäminen

OP Osuuskunta tytäryhtiöineen vastaa OP Ryhmän palvelutoiminnan kehittämistä. Palvelutoiminnan kehittämiseen liittyvistä kustannuksista merkittävä osa muodostuu ICT-investoinneista ja niihin liittyvistä määrittelyistä.

OP Ryhmän kehittämismenot olivat tammi-joulukuussa 315 miljoonaa euroa (201). Nämä sisältävät lisenssimaksut, ostetut palvelut, muut hankkeisiin liittyvät ulkoiset kustannukset sekä omaa työtä. Kehittämismenoista 180 miljoonaa euroa (126) on aktivoitu.

Vuoden 2017 näkymät

Suomen talous elpyi viime vuonna erityisesti kulutuksen ja rakentamisen vedolla. Vuoden aikana epävarmuutta lisäsi erityisesti Britannian kansanäänestyksen tulos erota Euroopan Unionista. Epävarmuus jäi kuitenkin lyhytaikaiseksi. Loppuvuonna luottamus talouteen jälleen vahvistui. Suomessa erityisesti kuluttajien luottamus nousi, mitä auttoi työttömyyden aleneminen. Asuntomarkkinat piristyivät, ja asuntojen hinnat nousivat maltillisesti. Maailmantalouden kasvun odotetaan elpyvän hieman, mikä yhdessä kilpailukykytoimien kanssa tukee vähitellen Suomen vientiä. Suomen talouden kasvu jatkuu verrattain vakaana aiempaa laajemmalla pohjalla. Talouden näkymiä varjostaa edelleen poliittinen epävarmuus niin vientimarkkinoilla kuin osin myös kotimaassa.

Matala markkinakorkotaso rasittaa pankkien korkokatteita ja heikentää vakuutusyhteisöjen sijoitustuottoja, mutta se tukee toisaalta asiakkaiden luotonhoitokykyä. Pankkitoiminnan arvonalentumisten määrä on ollut vähäinen pitkään jatkuneesta hitaasta talouskasvusta huolimatta. Finanssialan varautuminen asiakaskäyttäytymisen muuttumiseen ja digitalisoitumisen asettamiin haasteisiin kasvattavat olennaisesti lähivuosina koko toimialan uudistumistarvetta. Toimialamurros uhkaa tulevina vuosina rapauttaa myös tuottokertymää. Toimintaympäristön muutokset korostavat pitkäjänteisen toiminnan tehokkuuden, kannattavuuden ja vakavaraisuuden johtamisen merkitystä.

OP Ryhmän vuoden 2017 tuloksen ennen veroja arvioidaan muodostuvan kasvavien kehittämiskulujen ja muiden strategian toteutuksesta aiheutuvien kulujen johdosta saman tasoiseksi tai pienemmäksi kuin vuoden 2016 tulos. Toimintaympäristön kehitykseen liittyvän epävarmuuden normaalia korkeampi taso on lisännyt lyhyen aikavälin tulosvolatiliteettia, mikä vaikuttaa OP Ryhmän tuloksen ennustettavuuteen. Merkittävimmät epävarmuustekijät liittyvät korko- ja sijoitusympäristön muutoksiin, arvonalentumisten kehitykseen sekä liiketoiminnan kasvuvauhtiin.

Kaikki tässä tilinpäätöstiedotteessa esitetyt ennusteet ja arviot perustuvat tämän hetkiseen näkemykseen talouden kehityksestä. Toteutuvat tulokset voivat olla merkittävästi erilaiset.

Tuloslaskelma

Milj. €	Liite	10-12/ 2016	10-12/ 2015	1-12/ 2016	1-12/ 2015
Korkokate	3	260	259	1 058	1 026
Vakuutuskate	4	140	129	558	528
Nettopalkkiotuotot	5	222	202	859	855
Sijoitustoiminnan nettotuotot	6	108	64	390	432
Liiketoiminnan muut tuotot		18	12	122	46
Osuus osakkuusyritysten tuloksesta		-4	3	1	9
Tuotot yhteensä		743	670	2 989	2 895
Henkilöstökulut		199	208	762	781
Poistot ja arvonalentumiset		44	42	160	162
Liiketoiminnan muut kulut		188	166	646	577
Kulut yhteensä		431	415	1 567	1 520
Saamisten arvonalentumiset	7	41	31	77	78
OP-bonukset omistaja-asiakkaille		53	49	206	196
Tulos ennen veroja		218	175	1 138	1 101
Tuloverot		41	34	223	249
Kauden tulos		177	141	915	853
Jakautuminen:					
Omistajille		177	137	913	845
Määräysvallattomille omistajille		0	4	2	8
Kauden tulos		177	141	915	853
Laaja tuloslaskelma					
Kauden tulos		177	141	915	853
Erät, joita ei siirretä tulosvaikutteisiksi					
Etuuspohjaisten eläkejärjestelyiden uudelleen määrittämisestä johtuvat voitot/(tappiot)		-27	286	-329	519
Erät, jotka saatetaan myöhemmin siirtää tulosvaikutteisiksi					
Käyvän arvon rahaston muutos					
Käypään arvoon arvostamisesta		-54	12	176	-205
Rahavirran suojauksesta		-59	-1	-35	-14
Muuntoerot		0	0	0	0
Tuloverot					
Eristä, joita ei siirretä tulosvaikutteisiksi					
Etuuspohjaisten eläkejärjestelyiden uudelleen määrittämisestä johtuvista voitoista/(tappioista)		5	-57	66	-104
Eristä, jotka saatetaan myöhemmin siirtää tulosvaikutteisiksi					
Käypään arvoon arvostamisesta		11	-2	-35	41
Rahavirran suojauksesta		12	0	7	3
Kauden laaja tulos		66	378	764	1 093
Laajan tuloksen jakautuminen:					
Omistajille		63	378	726	1 077
Määräysvallattomille omistajille		3	1	38	16
Kauden laaja tulos		66	378	764	1 093

Tase

Milj. €	Liite	31.12. 2016	31.12. 2015
Käteiset varat		9 471	8 619
Saamiset luottolaitoksilta		337	425
Kaupankäynnin rahoitusvarat		692	928
Johdannaissopimukset	10	4 732	5 072
Saamiset asiakkailta	12	78 604	75 192
Sijoitusomaisuus		25 105	20 784
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat		9 168	8 640
Osuudet osakkuusyrityksissä		91	93
Aineettomat hyödykkeet		1 474	1 395
Aineelliset hyödykkeet		871	843
Muut varat		2 992	2 347
Versaamiset		210	118
Varat yhteensä		133 747	124 455
Velat luottolaitoksille		4 669	1 673
Johdannaissopimukset		4 044	4 678
Velat asiakkaille		60 077	58 220
Vakuutusvelka	13	10 586	7 705
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista	13	9 205	8 666
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	14	28 287	27 706
Varaukset ja muut velat		4 226	3 921
Verovelat		894	866
Lisäosuudet		77	106
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla		1 445	1 590
Velat yhteensä		123 509	115 131
Oma pääoma			
OP Ryhmän omistajien osuus			
Osuuspääoma			
Jäsenosuudet		166	154
Tuotto-osuudet		2 719	2 502
Käyvän arvon rahasto	15	318	242
Muut rahastot		2 108	2 085
Kertyneet voittovarot		4 824	4 271
Määräysvallattomien omistajien osuus		102	70
Oma pääoma yhteensä		10 237	9 324
Velat ja oma pääoma yhteensä		133 747	124 455

Oman pääoman muutoslaskelma

Omistajille kuuluva oma pääoma

Milj. €	Osuus- pääoma	Käyvän arvon rahasto	Muut rahastot	Kertyneet voittovarot	Yhteensä	Määräys- vallattomien	Oma pääoma yhteensä
						omistajien osuus	
Oma pääoma 1.1.2015	1 709	425	1 996	3 014	7 144	69	7 213
Tilikauden laaja tulos		-185		1 260	1 075	16	1 091
Kauden tulos				845	845	8	853
Muut laajan tuloksen erät		-185		415	230	8	239
Voitonjako				-21	-21		-21
Osuuspääoman lisäys	947				947		947
OP Ryhmään siirtyneiden POP							
Pankkien kertavaikutus*		1	67	48	116		116
Rahastosiirrot			22	-22			
Muut				-8	-8	-15	-22
Oma pääoma 31.12.2015	2 656	242	2 085	4 271	9 254	70	9 324

* OP Ryhmään siirtyi 19.5.2015 alkaen kuusi aiemmin POP Pankki -ryhmään kuulunutta pankkia.

Omistajille kuuluva oma pääoma

Milj. €	Osuus- pääoma	Käyvän arvon rahasto	Muut rahastot	Kertyneet voittovarot	Yhteensä	Määräys- vallattomien	Oma pääoma yhteensä
						omistajien osuus	
Oma pääoma 1.1.2016	2 656	242	2 085	4 271	9 254	70	9 324
Tilikauden laaja tulos		77		650	726	38	764
Kauden tulos				913	913	2	915
Muut laajan tuloksen erät		77		-263	-187	36	-151
Voitonjako				-71	-71		-71
Osuuspääoman lisäys	229				229		229
Rahastosiirrot			23	-23			
Muut				-2	-2	-6	-8
Oma pääoma 31.12.2016	2 885	318	2 108	4 824	10 135	102	10 237

Rahavirtalaskelma

Milj. €	1-12/ 2016	1-12/ 2015
Liiketoiminnan rahavirta		
Kauden tulos	915	853
Kauden tulokseen tehdyt oikaisut	577	1 430
Liiketoiminnan varojen lisäys (-) tai vähennys (+)	-8 573	-9 052
Saamiset luottolaitoksilta	99	169
Kaupankäynnin rahoitusvarat	-28	148
Johdannaissopimukset	32	-6
Saamiset asiakkailta	-3 531	-4 003
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat	-150	-962
Sijoitusomaisuus	-4 166	-4 802
Muut varat	-827	405
Liiketoiminnan velkojen lisäys (+) tai vähennys (-)	7 500	8 121
Velat luottolaitoksille	3 025	-120
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat rahoitusvelat	0	-4
Johdannaissopimukset	-36	-5
Velat asiakkaille	1 857	6 360
Vakuutusvelka	3 061	1 328
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista	-185	52
Varaukset ja muut velat	-222	511
Maksetut tuloverot	-248	-359
Saadut osingot	91	94
A. Liiketoiminnan rahavirta yhteensä	263	1 087
Investointien rahavirta		
Eräpäivään asti pidettävien rahavarojen lisäykset	-3	-2
Eräpäivään asti pidettävien rahavarojen vähennykset	19	85
Tytär- ja osakkuusyritysten hankinnat hankintahetken rahavaroilla vähennettynä	-3	-27
Tytär- ja osakkuusyritysten myynnit myyntihetken rahavaroilla vähennettynä		1
Investoinnit aineellisiin ja aineettomiin hyödykkeisiin	-308	-301
Aineellisten ja aineettomien hyödykkeiden luovutukset	50	17
B. Investointien rahavirta yhteensä	-246	-226
Rahoituksen rahavirta		
Velat, joilla on huonompi etuoikeus, lisäykset	0	1 242
Velat, joilla on huonompi etuoikeus, vähennykset	-144	-698
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat, lisäykset	26 164	29 711
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat, vähennykset	-25 303	-27 444
Osuus- ja osakepääoma, lisäykset	1 317	3 238
Osuus- ja osakepääoma, vähennykset	-1 118	-2 395
Maksetut osingot ja osuuspääoman korot	-71	-30
C. Rahoituksen rahavirta yhteensä	845	3 623
Rahavarojen nettomuutos (A+B+C)	863	4 485
POP pankkien rahavarat*		47
Rahavarojen muutos yhteensä	863	4 531
Rahavarat tilikauden alussa	8 708	4 176
Rahavarat tilikauden lopussa	9 571	8 708
Saadut korot	2 362	2 552
Maksetut korot	-1 325	-1 537
Rahavarat		
Käteiset varat	9 471	8 619
Vaadittaessa maksettavat saamiset luottolaitoksilta	100	89
Yhteensä	9 571	8 708

* OP Ryhmään siirtyi 19.5.2015 alkaen kuusi aiemmin POP Pankki -ryhmään kuulunutta pankkia.

Segmenttikohtaiset tiedot

Segmenttien pääomitus perustuu luottolaitoslain mukaiseen OP Ryhmän vakavaraisuuslaskelmaan. Vakavaraisuuslaskennan mukaiset pääomavaateet on jaettu toimintasegmenteille. Pankkitoiminnalle on kohdistettu pääomia siten, että Ydinvakavaraisuus (CET1) on 19 prosenttia (18). Vahinkovakuutustoiminnalle on kohdistettu pääomia siten, että Solvenssisuhde (SII) on 120 prosenttia ja henkivakuutustoiminnassa 130 prosenttia. Pääomien allokoinnilla on vaikutusta segmentin maksamiin konsernin sisäisiin korkoihin.

	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni
Tulos tammi-joulukuu 2016, milj. €						
Korkokate	1 133	-20	6	-60	-1	1 058
-josta sisäiset nettotulokset ennen veroja	-18	-17	5	30		
VakuutusKate		534	24		0	558
Nettopalkkiotuotot	758	-62	217	-59	5	859
Sijoitustoiminnan nettotuotot	6	97	111	179	-3	390
Liiketoiminnan muut tuotot	31	7	4	571	-491	122
Osuus osakkuusyritysten tuloksesta	-4	1	3	0	0	1
Tuotot yhteensä	1 924	557	365	631	-489	2 989
Henkilöstökulut	451	100	30	180	0	762
Poistot ja arvonalentumiset	52	39	19	50		160
Liiketoiminnan muut kulut	569	187	59	321	-490	646
Kulut yhteensä	1 072	326	109	551	-490	1 567
Saamisten arvonalentumiset	76	0		0	1	77
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	179	2	25		0	206
Tulos ennen veroja	596	230	232	80	0	1 138

	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni
Tulos tammi-joulukuu 2015, milj. €						
Korkokate	1 108	-22	3	-52	-11	1 026
-josta sisäiset nettotulokset ennen veroja	-26	-20	3	43		
VakuutusKate		508	21		0	528
Nettopalkkiotuotot	663	-55	220	20	7	855
Sijoitustoiminnan nettotuotot	120	125	98	86	2	432
Liiketoiminnan muut tuotot	29	7	1	484	-475	46
Osuus osakkuusyritysten tuloksesta	7	0	1		0	9
Tuotot yhteensä	1 927	563	344	538	-477	2 895
Henkilöstökulut	472	101	32	176	0	781
Poistot ja arvonalentumiset	52	37	24	48	0	162
Liiketoiminnan muut kulut	512	164	52	327	-478	577
Kulut yhteensä	1 037	302	108	551	-478	1 520
Saamisten arvonalentumiset	77	0		0	1	78
OP-bonukset omistaja-asiakkaille	171	2	23		0	196
Tulos ennen veroja	642	259	213	-13	0	1 101

Tase 31.12.2016, milj. €	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni
Käteiset varat	113	90	459	9 329	-520	9 471
Saamiset luottolaitoksilta	6 351	6	53	10 180	-16 253	337
Kaupankäynnin rahoitusvarat	51		0	643	-2	692
Johdannaissopimukset	458	26	125	4 582	-459	4 732
Saamiset asiakkailta	79 144	0		683	-1 223	78 604
Sijoitusomaisuus	6 211	3 755	7 909	18 067	-10 837	25 105
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat			9 168		0	9 168
Osuudet osakkuusyriyksissä	37	2	28	0	25	91
Aineettomat hyödykkeet	62	689	374	353	-3	1 474
Aineelliset hyödykkeet	480	46	25	332	-12	871
Muut varat	294	707	335	2 104	-448	2 992
Verosaamiset	111	10	7	61	21	210
Varat yhteensä	93 312	5 331	18 483	46 333	-29 712	133 747
Velat luottolaitoksille	9 568			10 530	-15 428	4 669
Johdannaissopimukset	168	17	21	4 297	-460	4 044
Velat asiakkaille	54 693		3	6 815	-1 434	60 077
Vakuutusvelka		3 008	7 578		0	10 586
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista			9 205			9 205
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	10 357			18 955	-1 026	28 287
Varaukset ja muut velat	1 889	543	262	2 094	-562	4 226
Verovelat	371	95	86	324	19	894
Lisäosuudet	253			970	-1 147	77
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla	63	135	245	1 455	-452	1 445
Velat yhteensä	77 361	3 798	17 400	45 440	-20 490	123 509
Oma pääoma						10 237
Tase 31.12.2015, milj. €	Pankki- toiminta	Vahinko- vakuutus	Varallisuuden- hoito	Muu toiminta	Konserni- eliminoinnit	Konserni
Käteiset varat	130	107	230	8 451	-299	8 619
Saamiset luottolaitoksilta	4 415	6	39	10 506	-14 540	425
Kaupankäynnin rahoitusvarat	939			5	-17	928
Johdannaissopimukset	5 178	14	75	203	-398	5 072
Saamiset asiakkailta	75 633			801	-1 242	75 192
Sijoitusomaisuus	6 425	3 570	5 125	16 446	-10 782	20 784
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat			8 640			8 640
Osuudet osakkuusyriyksissä	42	2	-1	32	18	93
Aineettomat hyödykkeet	67	695	280	261	92	1 395
Aineelliset hyödykkeet	494	47	16	299	-13	843
Muut varat	1 030	666	280	617	-247	2 347
Verosaamiset	47	4	10	40	16	118
Varat yhteensä	94 401	5 111	14 694	37 661	-27 412	124 455
Velat luottolaitoksille	10 712			4 374	-13 414	1 673
Johdannaissopimukset	4 832	15	37	192	-398	4 678
Velat asiakkaille	53 586		0	6 106	-1 472	58 220
Vakuutusvelka		2 917	4 788		0	7 705
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista			8 666			8 666
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	10 971			17 893	-1 158	27 706
Varaukset ja muut velat	2 122	322	98	1 704	-325	3 921
Verovelat	406	84	69	299	8	866
Lisäosuudet	255			5 799	-5 947	106
Velat, joilla on huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla	80	135	281	1 591	-497	1 590
Velat yhteensä	82 963	3 473	13 939	37 958	-23 203	115 131
Oma pääoma						9 324

Liitetaulukot

Liite 1	Laatimisperiaatteet
Liite 2	Tunnusluvut ja niiden laskentakaavat
Liite 3	Korkokate
Liite 4	Vakuutuskate
Liite 5	Nettopalkkiotuotot
Liite 6	Sijoitustoiminnan nettotuotot
Liite 7	Saamisten arvonalentumiset
Liite 8	Rahoitusvarojen ja -velkojen luokittelu
Liite 9	Toistuvasti käypään arvoon arvostettujen rahoitusinstrumenttien ryhmittely arvostusmenetelmän mukaisesti
Liite 10	Johdannaissopimukset
Liite 11	Rahoitusvarat ja -velat, jotka vähennetty toisistaan tai joita koskee toimeenpantavissa oleva yleinen nettoutusjärjestely
Liite 12	Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta sekä ongelmasaamiset
Liite 13	Vakuutustoiminnan velat
Liite 14	Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat
Liite 15	Käyvän arvon rahasto verojen jälkeen
Liite 16	Annetut vakuudet
Liite 17	Taseen ulkopuoliset sitoumukset
Liite 18	Luottolaitosvakavaraisuus
Liite 19	Vastuut luottoluokittain
Liite 20	Vakuutusyhtiöiden vakavaraisuus
Liite 21	OP Ryhmän rahoitus- ja vakuutusryhmittymän valvonnasta annetun lain mukainen vakavaraisuus
Liite 22	Lähipiiriliiketoimet

Liite 1 Laatumisperiaatteet

Tilinpäätöstiedote on laadittu IAS 34 -standardin (Osavuositarkastukset) ja konsernin vuoden 2015 tilinpäätöksessä esitettyjen laatumisperiaatteiden mukaan.

Tilinpäätöstiedote on tilintarkastamaton. Kaikki tilinpäätöstiedotteen luvut on pyöristetty, joten yksittäisten lukujen yhteenlaskettu summa saattaa poiketa esitetystä summaluvusta.

Tilinpäätöstiedote on julkaistu suomen, englannin ja ruotsin kielellä. Suomenkielinen tilinpäätöstiedote on virallinen, jota käytetään, mikäli havaitaan ristiriitaisuutta kieliversioiden välillä.

Tulos- ja tasekaavan ryhmittelyn muutos

Tulos- ja tasekaavan ryhmittelyä on uudistettu osavuositarkastuksessa 1.1.–30.6.2016. Uudella ryhmittelyllä ei ole vaikutusta omaan pääomaan, taseen loppusummaan tai kauden tulokseen. Segmenttiraportointia on päivitetty vastaavasti. Vertailutiedot on oikaistu uuden ryhmittelyn mukaiseksi. Taulukko uuden ryhmittelyn mukaisista tuloksen ja taseen vertailutiedoista on esitetty osavuositarkastuksessa 1.1.–30.6.2016.

Merkittävimmät uudesta ryhmittelystä johtuvat muutokset ovat seuraavat:

Korkokatteen erittely korkotuotoista ja -kuluista on esitetty liitetiedoissa. Korkokatetta arvonalentumisen jälkeen ei esitetä erikseen. Saamisten arvonalentumiset on esitetty omalla rivillään kulujen jälkeen.

Aikaisemmin esitetty rivi vahinkovakuutuksen nettotuotot on jaettu paremmin erien luonnetta kuvaaviin vakuutuskatteeseen ja sijoitustoiminnan nettotuottoihin. Diskonttauksen purkautuminen on esitetty sijoitustoiminnan nettotuotoissa.

Aikaisemmin esitetty rivi henkivakuutustoiminnan nettotuotot on jaettu siten, että palkkioluonteiset henkivakuutuksen kuormitustulo ja sijoitussidonnaisten hallinnointipalkkioiden palautukset on esitetty palkkiotuotoissa sekä riskiliike vakuutusmaksutuotoissa. Muut rivillä aiemmin esitetyt erät on kohdistettu sijoitustoiminnan nettotuottoihin.

Aikaisemmin omalla rivillään esitetty kaupankäynnin nettotuotot on yhdistetty sijoitustoiminnan nettotuottoihin. Rivi osuus osakkuusyritysten tuloksesta on esitetty tuottojen ryhmässä.

Kulut on jaettu henkilöstökuluihin, poistoihin ja liiketoiminnan muihin kuluihin. Aikaisemmin kulut jaettiin henkilöstökuluihin, muihin hallintokuluihin ja liiketoiminnan muihin kuluihin. OP-bonukset omistaja-asiakkaille on esitetty kaikissa segmenteissä omalla rivillään kulujen jälkeen.

Taseessa aikaisemmin esitetyt vahinkovakuutuksen varat ja henkivakuutuksen varat -rivit on jaettu muille sisältöä parhaiten kuvaaville riveille. Uutena rivinä on esitetty sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat.

Taseessa aikaisemmin esitetyt vahinkovakuutuksen velat ja henkivakuutuksen velat -rivit on jaettu erien sisältöä parhaiten kuvaaville riveille. Uusina riveinä on esitetty vakuutusvelka sekä velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista.

Koron- ja valuutanvaihtosopimusten arvostusten kirjaaminen taseeseen

Koron- ja valuutanvaihtosopimusten arvostusten kirjaamista taseeseen on muutettu. Aiemmin sovellettu kirjaustapa tarkasteli yksittäisen sopimuksen korkoarvostuksia sekä sopimuksen valuuttakurssiarvostusta erikseen bruttona. Uusi sopimuskohtaiseen nettoarvostukseen perustuva taseeseenkirjaamistapa kuvastaa aiempaa paremmin sopimusosapuolten välistä saatava- tai velkasuhdetta.

Koron- ja valuutanvaihtosopimusten arvostukset kirjataan taseen erään Johdannaissopimukset. Taseen vertailutiedot on oikaistu. Vertailukauden saatavien ja velkojen johdannaissopimukset ovat pienentyneet noin 690 miljoonaa euroa.

Liite 2 Tunnusluvut ja niiden laskentakaavat

	1–12/ 2016	1–12/ 2015
Oman pääoman tuotto (ROE), %	9,4	10,3
Oman pääoman tuotto (ROE) käyvin arvo in, %	7,8	13,2
Koko pääoman tuotto (ROA), %	0,71	0,73
Kulujen osuus tuotoista, %	52	53
Henkilöstö keskimäärin	12 227	12 174

VAIHTOEHTOISET TUNNUSLUVUT

Euroopan arvopaperimarkkinaviranomaisen (ESMA) uudet ohjeet vaihtoehtoisista tunnusluvuista tulivat voimaan 3.7.2016. Vaihtoehtoisia tunnuslukuja esitetään kuvaamaan liiketoiminnan taloudellista kehitystä ja parantamaan vertailukelpoisuutta eri raportointikausien välillä. Vaihtoehtoisia tunnuslukuja ei tulisi pitää korvaavina mittareina verrattuna IFRS-tilinpäätösnormistossa määritettyihin tunnuslukuihin.

Käytettyjen vaihtoehtoisten tunnuslukujen laskentakaavat on esitetty alla ja ne vastaavat sisällöltään aikaisemmin esitettyjä tunnuslukuja.

Oman pääoman tuotto (ROE), %	<u>Tilikauden tulos</u> Oma pääoma (tilikauden alun ja lopun keskiarvo)	x 100
Oman pääoman tuotto (ROE) käyvin arvo in, %	<u>Tilikauden laaja tulos</u> Oma pääoma (tilikauden alun ja lopun keskiarvo)	x 100
Koko pääoman tuotto (ROA), %	<u>Tilikauden tulos</u> Taseen loppusumma keskimäärin (tilikauden alun ja lopun keskiarvo)	x 100
Kulujen osuus tuotoista, %	<u>Kulut yhteensä</u> Tuotot yhteensä	x 100
Saamisten arvonalentumiset luotto- ja takauskannasta, %	<u>Saamisten arvonalentumiset x (tilikauden päivät/katsauskauden päivät)</u> Luotto- ja takauskanta katsauskauden lopussa	x 100
Vahinkovakuutuksen tunnusluvut:		
Vahinkosuhte (Ilman perustekorkokulua), %	<u>Korvaukset ja korvausten hoitokulut</u> Vakuutusmaksutuotot (netto)	x 100
Liikekulusuhde, %	<u>Liikekulut + poistot/oikaisut yrityskaupan yhteydessä syntyneistä aineettomista hyödykkeistä</u> Vakuutusmaksutuotot (netto)	x 100
Riskisuhte (Ilman perustekorkokulua), %	<u>Korvaukset pl. korvausten selvittelykulut</u> Vakuutusmaksutuotot (netto)	x 100
Yhdistetty kulusuhde (Ilman perustekorkokulua), %	Vahinkosuhte + liikekulusuhde Riskisuhte + toimintakulusuhde	
Toimintakulusuhde, %	<u>Liikekulut ja korvausten selvittelykulut</u> Vakuutusmaksutuotot (netto)	x 100
Operatiivinen vahinkosuhte, %	<u>Korvauskulut pl. Laskuperustemuutokset</u> Vakuutusmaksutuotot pl. laskuperustemuutokset (netto)	x 100

Operatiivinen liikekulusuhde, %	$\frac{\text{Liikekulut}}{\text{Vakuutusmaksutuotot pl. laskuperustemuutokset (netto)}} \times 100$
Operatiivinen yhdistetty kulusuhde, %	Operatiivinen vahinkosuhde + operatiivinen liikekulusuhde Operatiivinen riskisuhde + operatiivinen toimintakulusuhde
Operatiivinen riskisuhde (Ilman perustekorkokulua), %	$\frac{\text{Korvaukset pl. korvausten selvittelykulut ja laskuperustemuutokset}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto) pl. laskuperustemuutokset}} \times 100$
Operatiivinen toimintakulusuhde, %	$\frac{\text{Liikekulut ja korvausten selvittelykulut}}{\text{Vakuutusmaksutuotot (netto) pl. laskuperustemuutokset}} \times 100$
ERILLISLASKENTAAN PERUSTUVAT TUNNUSLUVUT	
Vakavaraisuussuhde, %	$\frac{\text{Omat varat yhteensä}}{\text{Kokonaisriski}} \times 100$
Tier 1 –vakavaraisuussuhde, %	$\frac{\text{Ensisijainen pääoma (Tier 1)}}{\text{Kokonaisriski}} \times 100$
Ydinpääoman (CET1) vakavaraisuussuhde, %	$\frac{\text{Ydinpääoma (CET 1)}}{\text{Kokonaisriski}} \times 100$
Solvenssisuhde, %	$\frac{\text{Omat varat}}{\text{Vakavaraisuuspääomavaatimus (SCR)}} \times 100$
Vähimmäisomavaraisuusaste (leverage ratio), %	$\frac{\text{Ensisijainen pääoma (T1)}}{\text{Vastuiden määrä}} \times 100$
Maksuvalmiusvaatimus (LCR), %	$\frac{\text{Likvidit varat}}{\text{Likviditeetin ulosvirtaukset - likviditeetin sisäänvirtaukset stressitilanteessa}} \times 100$
Rahoitus- ja vakuutusryhmittymän valvonnasta annettun lain mukainen vakavaraisuussuhde	$\frac{\text{Ryhmittymän omat varat yhteensä}}{\text{Ryhmittymän omien varojen vähimmäismäärä yhteensä}} \times 100$
Taloudellisen pääomavaateen tuotto, %	$\frac{\text{Tulos + asiakasbonukset verojen jälkeen (12 kk liukuva)}}{\text{Keskimääräinen taloudellinen pääomavaade}} \times 100$

VAHINKOVAKUUTUKSEN OPERATIIVINEN TULOS

Milj. €	1–12/	1–12/	Muutos %
	2016	2015	
Vakuutusmaksutuotot	1 418	1 396	1,6
Korvauskulut	-979	-972	0,8
Liikekulut	-263	-247	6,5
Aineettomien poisto-oikaisu	-21	-21	-0,3
Vakuutustekninen kate	154	156	-0,8
Sijoitustuotot ja -kulut	97	125	-22,4
Muut tuotot ja kulut	-21	-22	-2,8
Tulos ennen veroja	230	259	-11,1
Käyvän arvon rahaston muutos, brutto	68	-87	-177,3
Tulos ennen veroja käyvin arvoin	298	171	73,6

Vahinkovakuutuksen tunnuslukujen laskennassa käytetään vahinkovakuutusyhtiöiden toimintokohtaisia kuluja, joita ei esitetä samalla periaatteella konsernin tuloslaskelmassa.

Liite 3 Korkokate

Milj. €	10-12/ 2016	10-12/ 2015	1-12/ 2016	1-12/ 2015
Korkotuotot				
Saamiset luottolaitoksilta	8	7	12	4
Saamiset asiakkailta				
Lainat	298	308	1 189	1 246
Rahoitusleasingsaamiset	4	4	15	16
Arvoltaan alentuneet lainat ja muut sitoumukset	1	1	3	3
Saamistodistukset				
Kaupankäynti	2	2	9	11
Käypään arvoon tulosvaikuttaisesti kirjatut		0		0
Myytavissä olevat	30	35	126	149
Eräpäivään asti pidettävät	1	1	2	3
Lainat ja saamiset	0	0	1	3
Johdannaissopimukset				
Kaupankäyntitarkoituksessa pidetyt	205	272	928	1 136
Käyvän arvon suojaus	-33	-30	-130	-120
Rahavirran suojaus	11	9	39	34
Rahavirran suojauksen tehoton osuus	-2	0	-1	-1
Muut	2	2	7	3
Yhteensä	526	610	2 200	2 487
Korkokulut				
Velat luottolaitoksille	22	9	40	12
Käypään arvoon tulosvaikuttaisesti kirjatut rahoitusvelat	0	0	0	0
Velat asiakkaille	20	36	95	153
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat	71	84	286	351
Velat, joilla on huonompi etuoikeus				
Pääomalainat	1	2	4	7
Muut	11	11	45	41
Johdannaissopimukset				
Kaupankäyntitarkoituksessa pidettävät	185	244	818	1 039
Käyvän arvon suojaus	-37	-36	-145	-146
Muut	-9		-9	
Muut	2	1	7	5
Yhteensä	267	352	1 141	1 461
Korkokate ilman suojauslaskennan arvostuseriä	259	258	1 059	1 026
Suojaavat johdannaiset	-32	-29	-67	-90
Suojauskohteiden arvonmuutokset	32	30	66	91
Korkokate	260	259	1 058	1 026

Liite 4 Vakuutuskate

Milj. €	10-12/ 2016	10-12/ 2015	1-12/ 2016	1-12/ 2015
Vahinkovakuutusmaksutuotot, netto				
Vakuutusmaksutulo	272	257	1 443	1 417
Jälleenvakuuttajien osuus	-7	-1	-12	-10
Vakuutusmaksuvastuun muutos	94	114	-14	-8
Jälleenvakuuttajien osuus	-1	-11	3	-2
Yhteensä	358	359	1 420	1 397
Vahinkovakuutuskorvaukset, netto				
Maksetut korvaukset	-220	-207	-862	-804
Jälleenvakuuttajien osuus	4	2	29	25
Korvausvastuun muutos	-1	-44	-27	-114
Jälleenvakuuttajien osuus	-5	16	-23	8
Yhteensä	-223	-233	-883	-885
Vahinkovakuutuksen muut erät	1	-2	-3	-5
Henkivakuutuksen riskiliike	5	5	24	21
Vakuutuskate yhteensä	140	129	558	528

Lilte 5 **Nettopalkkiotuotot**

Milj. €	10-12/ 2016	10-12/ 2015	1-12/ 2016	1-12/ 2015
Palkkiotuotot				
Luotonanto	45	51	200	203
Talletukset	1	1	5	5
Maksuliike	67	68	262	256
Arvopapereiden välitys	5	5	16	22
Arvopapereiden liikkeeseenlasku	1	2	6	13
Rahastot	35	36	135	129
Omaisuudenhoito ja lainopilliset tehtävät	24	22	80	82
Takaukset	5	5	21	21
Asunnonvälitys	17	9	68	61
Vakuutusten välitys	9	8	55	60
Henkivakuutuksen kuormitustulo	29	25	95	87
Sijoitussidonnaisten hallinnointipalkkioiden palautus	16	17	62	64
Muut	8	8	23	26
Yhteensä	263	257	1 028	1 029
Palkkiokulut				
Maksuliike	13	19	65	65
Arvopapereiden välitys	3	8	10	11
Arvopapereiden liikkeeseenlasku	0	1	2	4
Omaisuudenhoito ja lainopilliset tehtävät	4	6	15	20
Vakuutustoiminta	10	12	41	39
Muut	11	9	35	34
Yhteensä	42	54	169	174
Nettopalkkiotuotot yhteensä	222	202	859	855

Liite 6 Sijoitustoiminnan nettotuotot

Milj. €	10-12/ 2016	10-12/ 2015	1-12/ 2016	1-12/ 2015
Myytavissä olevien varojen nettotuotot				
Saamistodistukset	66	29	212	142
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	35	40	96	236
Osingot	6	11	39	47
Arvonalentumiset ja niiden palautukset	-6	-4	-35	-15
Yhteensä	102	75	312	411
Käypään arvoon tulosvaikuttavasti kirjattavien nettotuotot				
Vakuutustoiminta				
Saamistodistukset	-40	0	24	-1
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	1		8	
Johdannaiset	-71	-6	141	-31
Pankkitoiminta ja Muu toiminta				
Arvopaperikauppa	42	6	93	75
Valuuttatoiminta	-1	16	27	30
Sijoituskiinteistöt	-3	-5	15	8
Muut	1	0	2	1
Yhteensä	-71	11	310	83
Jaksotettuun hankintamenoön kirjattavien nettotuotot				
Lainat ja muut saamiset	1	1	6	6
Arvonalentumiset ja niiden palautukset	0	0	0	0
Yhteensä	1	1	6	6
Henkilvakuutuserät				
Korkohyvitykset asiakkaiden vakuutussäästöille	-22	-23	-93	-96
Vakuutusteknisten varausten muutos	87	22	34	89
Muut vakuutustekniset erät	20	-12	-143	-22
Yhteensä	85	-13	-202	-29
Vahinkovakuutuserät				
Diskonttauksen purkautuminen	-9	-9	-36	-38
Yhteensä	-9	-9	-36	-38
Sijoitustoiminnan nettotuotot yhteensä	108	64	390	432

Liite 7 Saamisten arvonalentumiset

Milj. €	10-12/ 2016	10-12/ 2015	1-12/ 2016	1-12/ 2015
Luotto- tai takaustappioina poistetut saamiset	11	40	80	83
Palautukset poistetuista saamisista	-3	-5	-15	-15
Saamiskohtaisten arvonalentumisten lisäys	49	42	103	107
Saamiskohtaisten arvonalentumisten vähennys	-17	-44	-99	-88
Ryhmäkohtaiset arvonalentumiset	2	-3	7	-9
Saamisten arvonalentumiset yhteensä	41	31	77	78

Lilte 8 Rahoitusvarojen ja -velkojen luokittelu

Varat, milj. €	Lainat ja saamiset	Eräpäivään asti pidettävät	Käypään arvoon tulosvaikuttavasti kirjattavat*	Myytavissä olevat	Suojaavat johdannaiset	Yhteensä
Käteiset varat	9 471					9 471
Saamiset luottolaitoksilta	337					337
Johdannaissopimukset			4 112		620	4 732
Saamiset asiakkailta	78 604					78 604
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat			9 168			9 168
Saamistodistukset		92	4 318	17 541		21 951
Oman pääoman ehtoiset instrumentit			550	2 245		2 794
Muut rahoitusvarat	3 093					3 093
Rahoitusvarat	91 505	92	18 147	19 786	620	130 150
Muut kuin rahoitusinstrumentit						3 597
Yhteensä 31.12.2016	91 505	92	18 147	19 786	620	133 747

Varat, milj. €	Lainat ja saamiset	Eräpäivään asti pidettävät	Käypään arvoon tulosvaikuttavasti kirjattavat*	Myytavissä olevat	Suojaavat johdannaiset	Yhteensä
Käteiset varat	8 619					8 619
Saamiset luottolaitoksilta	425					425
Johdannaissopimukset			4 583		489	5 072
Saamiset asiakkailta	75 192					75 192
Sijoitussidonnaisten sopimusten katteena olevat varat			8 640			8 640
Saamistodistukset		108	858	17 372		18 338
Oman pääoman ehtoiset instrumentit			70	2 387		2 457
Muut rahoitusvarat	2 428					2 428
Rahoitusvarat	86 664	108	14 151	19 760	489	121 171
Muut kuin rahoitusinstrumentit						3 283
Yhteensä 31.12.2015	86 664	108	14 151	19 760	489	124 455

* Taseen erä sijoitusomaisuus sisältää vahinko- ja henkivakuutuksen käypään arvoon tulosvaikuttavasti kirjattavat saamistodistukset ja oman pääoman ehtoiset instrumentit.

Velat, milj. €	Käypään arvoon tulosvaikuttelusesti kirjattavat	Muut velat	Suojaavat johdannaiset	Yhteensä
Velat luottolaitoksille		4 669		4 669
Johdannaissopimukset	3 691		353	4 044
Velat asiakkaille		60 077		60 077
Vakuutusvelka		10 586		10 586
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista	9 205			9 205
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat		28 287		28 287
Velat, joilla huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla		1 445		1 445
Muut rahoitusvelat		3 324		3 324
Rahoitusvelat	12 896	108 388	353	121 637
Muut kuin rahoitusvelat				1 872
Yhteensä 31.12.2016	12 896	108 388	353	123 509

Velat, milj. €	Käypään arvoon tulosvaikuttelusesti kirjattavat	Muut velat	Suojaavat johdannaiset	Yhteensä
Velat luottolaitoksille		1 673		1 673
Johdannaissopimukset	4 364		314	4 678
Velat asiakkaille		58 220		58 220
Vakuutusvelka		7 705		7 705
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista	8 666			8 666
Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat		27 706		27 706
Velat, joilla huonompi etuoikeus kuin muilla veloilla		1 590		1 590
Muut rahoitusvelat		3 248		3 248
Rahoitusvelat	13 031	100 141	314	113 486
Muut kuin rahoitusvelat				1 645
Yhteensä 31.12.2015	13 031	100 141	314	115 131

Yleiseen liikkeeseen laskettuihin velkakirjoihin sisältyvät joukkovelkakirjalainat on arvostettu kirjanpidossa jaksotettuun hankintamenuon. Näille velkakirjoille markkinoilta saatavilla olevan informaation ja vakiintuneiden arvostusmenetelmien avulla arvioitu käypä arvo joulukuun lopussa oli 545 miljoonaa euroa (221) kirjanpitoarvoa suurempi. Huonommalla etuoikeudella olevat velat on arvostettu jaksotettuun hankintamenuon. Näiden käyvät arvot ovat jaksotettua hankintamenuoa suuremmat, mutta luotettavien käypien arvojen määrittämiseen liittyy epävarmuutta.

Lite 9 Toistuvasti käypään arvoon arvostettujen rahoitusinstrumenttien ryhmittely arvostusmenetelmän mukaisesti

Varojen käyvät arvot 31.12.2016, milj. €	Taso 1	Taso 2	Taso 3	Yhteensä
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat				
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	442	82	26	550
Vieraan pääoman ehtoiset instrumentit	3 489	712	117	4 318
Sijoitussidonnaiset sopimukset	6 591	2 577		9 168
Johdannaissopimukset	6	4 566	160	4 732
Myytavissä olevat				
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	900	564	780	2 245
Vieraan pääoman ehtoiset instrumentit	13 130	4 042	369	17 541
Yhteensä	24 559	12 543	1 452	38 553
Varojen käyvät arvot 31.12.2015, milj. €	Taso 1	Taso 2	Taso 3	Yhteensä
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat				
Oman pääoman ehtoiset instrumentit		70		70
Vieraan pääoman ehtoiset instrumentit	616	221	21	858
Sijoitussidonnaiset sopimukset	6 425	2 215		8 640
Johdannaissopimukset	2	4 893	176	5 072
Myytavissä olevat				
Oman pääoman ehtoiset instrumentit	1 683	-9	712	2 387
Vieraan pääoman ehtoiset instrumentit	12 037	5 042	293	17 372
Yhteensä	20 763	12 433	1 203	34 400

Velkojen käyvät arvot 31.12.2016, milj. €	Taso 1	Taso 2	Taso 3	Yhteensä
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat				
Sijoitussidonnaiset sopimukset	6 618	2 587		9 205
Muut		0		0
Johdannaissopimukset	10	3 926	107	4 044
Yhteensä	6 628	6 514	107	13 249

Velkojen käyvät arvot 31.12.2015, milj. €	Taso 1	Taso 2	Taso 3	Yhteensä
Käypään arvoon tulosvaikutteisesti kirjattavat				
Sijoitussidonnaiset sopimukset	6 444	2 222		8 666
Muut		0		0
Johdannaissopimukset	35	4 508	135	4 678
Yhteensä	6 480	6 730	135	13 345

Taso 1: Noteeratut markkinahinnat

Hierarkiatasoon 1 ryhmitellyt erät koostuvat pörssiin listatuista osakkeista, noteeratuista yritysten, valtioiden ja rahoituslaitosten velkapapereista sekä pörssijohdannaisista. Kyseisten instrumenttien käypä arvo määräytyy toimivilta markkinoilta saatavien noteerausten perusteella.

Taso 2: Arvostusmenetelmät havainnoitavissa olevia syöttötietoja käyttäen

Arvostusmenetelmät, jotka perustuvat luotettaviin laskentaparametreihin. Hierarkiatasoon 2 luokiteltujen instrumenttien käyvällä arvolla tarkoitetaan arvoa, joka on johdettavissa rahoitusvälineen osien tai vastaavien rahoitusvälineiden markkina-arvosta, tai arvoa, joka on laskettavissa rahoitusmarkkinoilla yleisesti hyväksytyillä arvostusmalleilla ja -menetelmillä, jos markkina-arvo on niiden avulla luotettavasti arvioitavissa. Tähän hierarkiatasoon on luokiteltu suurin osa OP Yrityspankki -konsernin OTC-johdannaisista sekä yritysten, valtioiden ja rahoituslaitosten noteeratut velkapaperit, joita ei ole luokiteltu tasolle 1.

Taso 3: Arvostusmenetelmät ei havainnoitavissa olevia syöttötietoja käyttäen

Arvostusmenetelmät, joiden laskentaparametreihin sisältyy epävarmuutta. Hierarkiatasoon 3 luokitellut instrumentit arvostetaan hinnoittelumalleilla, joiden laskentaparametreihin sisältyy epävarmuutta. Lisäksi tasolle 3 luokitellaan velkapapereita, joille noteerauksia on markkinoilla arvostuspäivänä vain vähän tai ei ollenkaan. Kyseiseen taseryhmään sisällytetään kompleksisemmat OTC-johdannaiset sekä sellaiset pitkän maturiteetin johdannaiset, joiden arvostuksessa käytettyä markkinadataa on jouduttu ekstrapoloimaan, tietyt private equity-sijoitukset, epälikvidit lainat, strukturoidut lainat ml. arvopaperistetut lainat ja strukturoidut velkakirjat sekä hedge-rahastot. Tason 3 käypä arvo perustuu kolmannelta osapuolelta saatavaan hintatietoon.

Siirrot käyvän arvon arvostuksen tasojen välillä

Siirrot eri hierarkiatasojen välillä katsotaan tapahtuneen siirron aiheuttaman tapahtuman tai olosuhteiden muutoksen toteutumispäivänä.

			Laaja tuloslaskelma/ Käyvän arvon rahaston muutos	Nettotuotot kauden lopussa hallussa olevista varoista ja veloista
Erittely nettotuotoista tuloslaskelmaerittäin 31.12.2016	Korkokate	Sijoitus- toiminnan nettotuotot		
Milj. €				
Realisoituneet nettotuotot	-12			-12
Realisoitumattomat nettotuotot	11	-50	97	58
Nettotuotot kaudelta	-1	-50	97	46

Hierarkiatason 3 johdannaiset ovat asiakkaiden tarpeisiin strukturoituja johdannaisia, joiden markkinariski on katettu vastaavalla johdannaissopimuksella. Tulosvaikutusta avoimesta markkinariskistä ei synny. Tason 3 johdannaiset liittyvät OP Yrityspankin liikkeeseen laskemiin strukturoituihin joukkovelkakirjalainoihin, joiden tuotto määräytyy kytketyn johdannaisten arvonkehityksen perusteella. Näiden kytkettyjen johdannaisten arvonmuutosta ei ole esitetty yllä olevassa taulukossa. Lisäksi tasolle 3 on luokiteltu pitkän maturiteetin johdannaisia, joiden arvostuksessa käytettyä markkinadataa on jouduttu ekstrapoloimaan.

Arvostustekijöiden muutokset

Arvostusmenetelmissä ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia vuoden 2016 aikana.

Liite 10 Johdannaispimukset

	Nimellisarvot/jäljellä oleva maturiteetti				Käyvät arvot*	
	Alle 1 v	1–5v	>5v	Yhteensä	Varat	Velat
31.12.2016, milj. €						
Korkojohdannaiset, josta	38 219	77 514	60 823	176 557	4 129	3 632
Keskusvastapuoliselitettävät	7 919	33 999	30 761	72 679	1 186	1 335
Valuuttajohdannaiset	29 515	11 606	3 644	44 765	1 688	1 676
Osake- ja indeksi-sidonnaiset johdannaiset	15	6		21	1	0
Luottojohdannaiset	19	397	13	429	11	8
Muut johdannaiset	275	552	2	829	64	23
Johdannaiset yhteensä	68 043	90 075	64 482	222 601	5 892	5 340

	Nimellisarvot/jäljellä oleva maturiteetti				Käyvät arvot*	
	Alle 1 v	1–5v	>5v	Yhteensä	Varat	Velat
31.12.2015, milj. €						
Korkojohdannaiset, josta	38 498	83 365	58 255	180 119	4 408	3 977
Keskusvastapuoliselitettävät	7 712	26 807	24 664	59 183	890	863
Valuuttajohdannaiset	30 956	9 766	6 706	47 428	1 528	1 479
Osake- ja indeksi-sidonnaiset johdannaiset	282	6		288	15	
Luottojohdannaiset	15	126	82	223	10	13
Muut johdannaiset	185	722	14	921	83	61
Johdannaiset yhteensä	69 936	93 985	65 057	228 979	6 043	5 530

* Käyvät arvot sisältävät kertyneet korot, jotka esitetään muissa varoissa tai varauksissa ja muissa veloissa. Lisäksi keskusvastapuoliselvityksessä olevien johdannaisten käyvät arvot on netotettu taseessa.

Liite 11 Rahoitusvarat ja -velat, jotka vähennetty toisistaan tai joita koskee toimeenpantavissa oleva yleinen nettoutusjärjestely

Rahoitusvarat

	Rahoitus- varojen bruttomäärä	Rahoitusvelkojen bruttomäärä, joka on vähennetty rahoitusvaroilta*	Rahoitusvarojen määrät, joita ei ole netotettu taseessa				Nettomäärä
			Taseessa esitettävä netto- määrä**	Johdan- naisyleis- sopimuk- set***	Saadut vakuudet		
31.12.2016, milj. €							
Johdannaiset	5 883	-1 151	4 732	-2 418	-1 177		1 138

	Rahoitus- varojen bruttomäärä	Rahoitusvelkojen bruttomäärä, joka on vähennetty rahoitusvaroilta*	Rahoitusvarojen määrät, joita ei ole netotettu taseessa				Nettomäärä
			Taseessa esitettävä netto- määrä**	Johdan- naisyleis- sopimuk- set***	Saadut vakuudet		
31.12.2015, milj. €							
Johdannaiset	5 942	-870	5 072	-3 412	-1 030		630

Rahoitusvelat

	Rahoitus- velkojen bruttomäärä	Rahoitusvarojen bruttomäärä, joka on vähennetty rahoitusveloilta*	Rahoitusvelkojen määrät, joita ei ole netotettu taseessa				Nettomäärä
			Taseessa esitettävä netto- määrä**	Johdan- naisyleis- sopimuk- set***	Annetut vakuudet		
31.12.2016, milj. €							
Johdannaiset	5 350	-1 307	4 044	-2 418	-1 139		486

	Rahoitus- velkojen bruttomäärä	Rahoitusvarojen bruttomäärä, joka on vähennetty rahoitusveloilta*	Rahoitusvelkojen määrät, joita ei ole netotettu taseessa				Nettomäärä
			Taseessa esitettävä netto- määrä**	Johdan- naisyleis- sopimuk- set***	Annetut vakuudet		
31.12.2015, milj. €							
Johdannaiset	5 518	-840	4 678	-3 412	-1 061		206

* Ml. käteisvaroihin sisältyvä päivittäin selvitettyjen johdannaisten nettomäärä yhteensä -147 (22) miljoonaa euroa.

** Käyvät arvot ilman kertyneitä korkoja.

*** Käytäntönä on solmia johdannaisleissopimukset kaikkien johdannaisvastapuolien kanssa.

OTC-johdannaisten keskusvastapuoliselvitys

Helmikuussa 2013 siirryttiin EMIR-asetuksen (Regulation (EU) No 648/2012) mukaiseen keskusvastapuoliselvitykseen. Finanssivastapuolten kanssa solmitut standardiehtoiset OTC-johdannaiskaupat selvitetään London Clearing House:n kanssa. Toimintamallissa johdannaisten vastapuoleksi muuttuu päivittäisen selvitysprosessin päätteeksi keskusvastapuoli, jonka kanssa netotetaan johdannaisten päiväkohtaiset maksut. Lisäksi päivittäin joko maksetaan tai saadaan vakuus, joka vastaa avointen sopimusten käypien arvojen muutosta (variation margin). Keskusvastapuoliselvityksessä olevat korkojohdannaiset esitetään netto taseessa.

Muut kahdenvälisesti selvittävät OTC-johdannaiset

Konsernin ja muiden asiakkaiden välisiin johdannaiskauppiin sekä sellaisiin johdannaiskauppiin, joita asetuksen mukainen keskusvastapuoliselvitys ei koske, sovelletaan joko ISDA:n, konsernin omaa tai Finanssialan Keskusliiton johdannaisleissopimusta. Näiden sopimusten perusteella johdannaisten maksuja voidaan netottaa transaktiokohtaisesti maksupäivittäin ja vastapuolen maksukyvyttömyys- ja konkurssitilanteissa. Sopimusehdoissa voidaan lisäksi vastapuolikohtaisesti sopia vakuuksista. Nämä johdannaiset esitetään taseessa bruttoperusteisesti.

Liite 12 Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta sekä ongelmasaamiset

	El arvon- alennettu (brutto)	Arvon- alennettu (brutto)	Yhteensä	Saamis- kohtaiset arvonalen- tumliset	Saamisryh- mäkohtaiset arvon- alentumliset	Tase- arvo
31.12.2016, milj. €						
Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta						
Saamiset luottolaitoksilta	339		339		2	337
Saamiset asiakkailta, josta	77 204	640	77 844	445	63	77 337
pankkitakaussaamiset	2	9	11	9	1	2
Rahoitusleasing	1 268		1 268			1 268
Yhteensä	78 810	640	79 450	445	64	78 941
Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta sektoreittain						
Yritykset	27 280	461	27 741	349	32	27 360
Rahoitus- ja vakuutuslaitokset	1 035	0	1 035	0	3	1 032
Kotitaloudet	48 921	173	49 094	92	29	48 973
Voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	758	6	765	4	1	760
Julkisyhteisöt	816		816		0	816
Yhteensä	78 810	640	79 450	445	64	78 941
	El arvon- alennettu (brutto)	Arvon- alennettu (brutto)	Yhteensä	Saamis- kohtaiset arvonalen- tumliset	Saamisryh- mäkohtaiset arvon- alentumliset	Tase- arvo
31.12.2015, milj. €						
Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta						
Saamiset luottolaitoksilta	426		426		1	425
Saamiset asiakkailta, josta	73 903	620	74 523	441	56	74 026
pankkitakaussaamiset	6	17	23	18	0	5
Rahoitusleasing	1 166		1 166			1 166
Yhteensä	75 495	620	76 115	441	57	75 617
Saamiset luottolaitoksilta ja asiakkailta sektoreittain						
Yritykset	25 491	471	25 961	358	32	25 571
Rahoitus- ja vakuutuslaitokset	1 124	0	1 124	0	2	1 122
Kotitaloudet	47 528	143	47 671	79	22	47 570
Voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	665	6	671	4	1	667
Julkisyhteisöt	688		688		0	688
Yhteensä	75 495	620	76 115	441	57	75 617

	Terveet ("performing") saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta (brutto)	Järjestä- mättömät ("non-per- forming") saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta (brutto)	Saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta yhteensä (brutto)	Saamis- kohtaiset arvonalen- tumiset	Saamiset luottolaitoksilt a ja asiakkailta (netto)
Ongelmasaamiset 31.12.2016, milj. €					
Yli 90 pv erääntyneet saamiset		578	578	222	356
Todennäköisesti maksamatta jäävät		508	508	173	335
Lainanhoitajoukot	1 711	279	1 990	50	1 940
Yhteensä	1 711	1 364	3 076	445	2 631

	Terveet ("performing") saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta (brutto)	Järjestä- mättömät ("non-per- forming") saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta (brutto)	Saamiset luottolai- toksilta ja asiakkailta yhteensä (brutto)	Saamis- kohtaiset arvonalen- tumiset	Saamiset luottolaitoksilt a ja asiakkailta (netto)
Ongelmasaamiset 31.12.2015, milj. €					
Yli 90 pv erääntyneet saamiset		543	543	223	319
Todennäköisesti maksamatta jäävät		499	499	175	325
Lainanhoitajoukot	1 310	191	1 501	43	1 458
Yhteensä	1 310	1 233	2 543	441	2 102

Tunnusluku, %

	31.12.2016	31.12.2015
Saamiskohtaiset arvonalentumiset, % ongelmasaamisista	14,5 %	17,3 %

Yli 90 pv erääntyneenä saamisena raportoidaan jäljellä oleva pääoma sellaisesta saamisesta, jonka korko tai pääoma on ollut erääntyneenä ja maksamatta yli kolme kuukautta. Todennäköisesti maksamatta jäävinä sopimuksina raportoidaan heikoimpien luottoluokkien (henkilöasiakkailta F ja muilla 11–12) omaavat sopimukset. Lainanhoitajoukoina raportoidaan saamiset, joiden ehtoja on neuvoteltu uudelleen asiakkaan heikentyneestä maksukykyistä johtuen. Uudelleen neuvoteltujen saamisten lainaehdot on helpotettu asiakkaan taloudellisista vaikeuksista johtuen esimerkiksi myöntämällä lyhennysvapaa, jonka kesto on 6–12 kk.

Liite 13 Vakuustoitominnan velat

Milj. €	31.12.2016	31.12.2015
Korvausvastuu		
Eläemuotoinen korvausvastuu	1 434	1 386
Muu korvausvastuu	988	970
Korkotäydennys*	8	0
Yhteensä	2 430	2 357
Vakuutusmaksuvastuu	578	560
Velat sijoitussidonnaisista vakuutus- ja sijoitussopimuksista		
Sijoitussidonnaisten vakuutusten velka	7 918	7 194
Sijoitussopimukset	1 287	1 473
Yhteensä	9 205	8 666
Henkivakuutuksen vakuutusvelka	7 578	4 788
Yhteensä	19 791	16 371

* Vakuutusvelan suojien arvo.

Liite 14 Yleiseen liikkeeseen lasketut velkakirjat

Milj. €	31.12.2016	31.12.2015
Joukkovelkakirjalainat	10 922	12 164
Asuntovakuudelliset joukkovelkakirjalainat (covered bonds)	9 277	9 003
Sijoitus- ja yritystodistukset sekä ECP:t	8 088	6 539
Yhteensä	28 287	27 706

Liite 15 Käyvän arvon rahasto verojen jälkeen

	Myytävikissä olevat rahoitusvarat			Yhteensä
	Saamis- todistukset	Oman pääoman ehtoiset instrumentit	Rahavirran suojaus	
Milj. €				
Avaava tase 1.1.2016	31	142	69	242
Käyvän arvon muutokset	115	92	3	210
Tuloslaskelmaan siirretyt myyntivoitot	-23	-87		-110
Tuloslaskelmaan siirretyt arvonalennukset	1	33		34
Siirrot korkokatteeseen			-37	-37
Laskennalliset verot	-19	-7	7	-19
Päättävä tase 31.12.2016	105	172	41	318

	Myytävikissä olevat rahoitusvarat			Yhteensä
	Saamis- todistukset	Oman pääoman ehtoiset instrumentit	Rahavirran suojaus	
Milj. €				
Avaava tase 1.1.2015	139	206	80	425
Käyvän arvon muutokset	-104	59	19	-26
Tuloslaskelmaan siirretyt myyntivoitot	-33	-149		-183
Tuloslaskelmaan siirretyt arvonalennukset	2	10		13
Siirrot korkokatteeseen			-33	-33
Laskennalliset verot	27	16	3	46
Päättävä tase 31.12.2015	31	142	69	242

Käyvän arvon rahasto ennen veroja oli 398 miljoonaa euroa (302) ja siihen liittyvä laskennallinen verovelka oli 79 miljoonaa euroa (60). Katsauskauden lopussa käyvän arvon rahastossa oli oman pääoman ehtoisten instrumenttien positiivisia arvonmuutoksia yhteensä 268 miljoonaa euroa (245) ja negatiivisia arvonmuutoksia yhteensä 23 miljoonaa euroa (21).

Negatiivinen käyvän arvon rahasto purkautuu omaisuuden arvonnousujen, myyntitappioiden ja tulosvaikutteisten arvonalentumiskirjausten kautta.

Liite 16 Annetut vakuudet

Milj. €	31.12.2016	31.12.2015
Omien velkojen ja sitoumusten puolesta annetut		
Kiinnitykset		1
Pantit	1	5
Luotot (covered bondien vakuutena)	10 407	10 053
Muut	5 129	671
Muut annetut vakuudet		
Pantit*	3 351	3 969
Annetut vakuudet yhteensä	18 888	14 699
Vakuudelliset muut velat	3 443	507
Asuntovakuudelliset joukkovelkakirjalainat (covered bonds)	9 277	9 003
Vakuudelliset velat yhteensä	12 720	9 510

* josta 1 500 miljoonaa euroa päivän sisäisen limitin vakuuksia.

Liite 17 Taseen ulkopuoliset sitoumukset

Milj. €	31.12.2016	31.12.2015
Takaukset	836	764
Takuuvastuut	1 921	1 848
Pantit		1
Luottolupaukset	11 049	10 043
Lyhytaikaisiin kauppatapautumiin liittyvät sitoumukset	358	194
Muut*	966	587
Yhteensä	15 129	13 437

* Josta vahinkovakuutustoiminnan sitoumukset pääomarahastoihin 156 miljoonaa euroa (121).

Liite 18 Luottolaitosvakavaraisuus

Luottolaitosvakavaraisuus on esitetty OP Yhteenliittymästä EU:n vakavaraisuusasetuksen (EU 575/2013) (CRR) mukaisesti.

	31.12.2016	31.12.2015
Omat varat, milj. €		
OP Ryhmän oma pääoma	10 237	9 324
Poistetaan vakuutusyhtiöiden vaikutus omasta pääomasta	-168	-200
Käyvän arvon rahasto, rahavirran suojaus	-41	-69
Lisäosuuspääomat, joihin sovelletaan siirtymäsäännöstä	77	143
Ydinpääoma (CET1) ennen vähennyksiä	10 105	9 197
Aineettomat hyödykkeet	-620	-518
Eläkevastuun ylikate ja arvostusoikaisu	-64	-131
Takaisinmaksettavat osuuspääomat	-156	
Ennakoitu voitonjako	-83	-66
Arvon alentumiset - odotetut tappiot alijäämä	-309	-306
Ydinpääoma (CET1)	8 872	8 176
Pääomalainat, joihin sovelletaan siirtymäsäännöstä	81	141
Ensisijainen lisäpääoma (AT1)	81	141
Ensisijainen pääoma (T1)	8 954	8 316
Debentuurilainat	1 239	1 253
Toissijainen pääoma (T2)	1 239	1 253
Omat varat yhteensä	10 192	9 569

Ydinpääomasta (CET1) on vähennetty varovaisen arvostamisen oikaisu 36 (69) miljoonaa euroa.

Lisäosuuspääomiin ja pääomalainoihin on sovellettu vanhoja pääomainstrumentteja koskevia siirtymäsäännöksiä. Kesäkuussa 2016 lunastettiin takaisin JPY10 miljardin pääomalaina, josta omiin varoihin oli vertailukaudella luettu 52 miljoonaa euroa. Ydinpääomasta on vähennetty valvojalta saadun osuuspääomien palautusluvan mukainen määrä 156 miljoonaa euroa.

	31.12.2016	31.12.2015
Kokonaisriski, milj. €		
Luotto- ja vastapuoliriski	38 853	36 445
Standardimenetelmä (SA)	3 233	3 026
Valtio- ja keskuspankkivastuut	39	27
Luottolaitosvastuut	36	29
Yritysvastuut	1 812	1 838
Vähittäisvastuut	1 039	910
Oman pääoman ehtoiset sijoitukset		72
Muut **	307	151
Sisälsten luottoluokittusten menetelmä (IRB)	35 620	33 418
Luottolaitosvastuut	1 143	1 149
Yritysvastuut	20 913	19 587
Vähittäisvastuut	4 698	3 976
Oman pääoman ehtoiset sijoitukset *	7 605	7 412
Muut	1 261	1 294
Markkina- ja selvitysriski, standardimenetelmä	1 329	1 464
Operatiivinen riski, standardimenetelmä	3 666	3 521
Muut riskit***	253	394
Yhteensä	44 101	41 824

* Oman pääoman ehtoisten sijoitusten riskipaino sisältää 6,5 miljardia euroa OP Ryhmän sisäisistä vakuutusyhtiösijoituksista.

** Muiden vastuiden riskipainosta 253 miljoonaa (100) euroa on laskennallisia verosaamia, jotka käsitellään 250 prosentin riskipainolla ydinpääomista vähentämisen sijaan.

*** Vastuun arvonoikaus (CVA)

Suhdeluvut, %	31.12.2016	31.12.2015
Ydinpääoman (CET1) vakavaraisuussuhde	20,1	19,5
Tier 1 -vakavaraisuussuhde	20,3	19,9
Vakavaraisuussuhde	23,1	22,9
Suhdeluvut ilman siirtymäsäännöksiä, %	31.12.2016	31.12.2015
Ydinpääoman (CET1) vakavaraisuussuhde	19,9	19,2
Tier 1 -vakavaraisuussuhde	19,9	19,2
Vakavaraisuussuhde	22,8	22,2
Pääomavaatimus, milj. €	31.12.2016	31.12.2015
Omat varat	10 192	9 569
Pääomavaatimus	5 520	4 394
Puskuri pääomavaatimukseen	4 673	5 175

Pääomavaatimus 12,5% muodostuu minimivaateesta 8 %, kiinteästä lisäpääomavaatimuksesta 2,5 %, O-SII-pääomavaatimuksesta 2,0 % ja ulkomaisten vastuiden maakohtaisista muuttuvista lisäpääomavaatimuksista. O-SII-pääomavaatimus tuli voimaan 1.1.2016 alkaen.

Velkaantuneisuus, milj. €	31.12.2016	31.12.2015
Ensisijainen pääoma (T1)	8 954	8 316
Vastuut yhteensä	120 257	114 780
Vähimmäisomavaraisuusaste, %	7,4	7,2

Velkaantumistasetta kuvaava mittari eli vähimmäisomavaraisuusaste (Leverage Ratio) esitetään Komission delegoidun asetuksen mukaisesti. Säännösluonnosten mukainen minimitaso on kolme prosenttia. Vähimmäisomavaraisuusaste on laskettu katsauskauden lopun luvuilla.

Liite 19 Vastuut luottoluokittain

Vähittäisvastuut luottoluokittain (AIRB)

Kalkki vähittäisraamiset 31.12.2016

Luottoluokka	Vastuu- arvo, (EAD) milj. €	CF, keski- määrin, %	PD, keski- määrin, %	LGD, keski- määrin, %	Riskipaino- tetut erät, milj. €	Riskipaino, keski-määrin, %	Odotetut tappiot, milj. €
Henkilöasiakkaat yhteensä	48 607	52,5	0,7	16,9	3 919	7,3	147
A	30 426	52,5	0,0	16,0	533	1,8	2
B	10 757	52,8	0,1	16,3	521	4,8	2
C	3 759	54,6	0,5	21,4	621	16,5	4
D	1 965	43,9	2,3	21,0	712	36,2	9
E	1 323	24,9	20,6	21,1	1 127	85,2	56
F	378		100,0	24,9	405	107,2	74
Yrityslakkaat yhteensä	1 552	68,2	3,3	37,0	779	41,3	39
2,5-5,5	493	67,1	0,4	21,9	58	11,8	0
6,0-7,0	606	67,4	1,3	41,1	244	40,3	3
7,5-8,5	294	69,6	4,9	46,5	201	68,4	7
9,0-10,0	111	74,0	22,9	45,4	118	106,5	11
11,0-12,0	47		100,0	63,1	157	332,2	18
Yhteensä	50 159	53,7	0,8	17,5	4 698	8,3	186

Kalkki vähittäisraamiset 31.12.2015

Luottoluokka	Vastuu- arvo, (EAD) milj. €	CF, keski- määrin, %	PD, keski- määrin, %	LGD, keski- määrin, %	Riskipaino- tetut erät, milj. €	Riskipaino, keski-määrin, %	Odotetut tappiot, milj. €
Henkilöasiakkaat yhteensä	47 420	85,6	0,8	14,7	3 519	6,8	136
A	30 327	85,2	0,0	13,2	446	1,5	1
B	9 697	86,7	0,1	15,6	449	4,6	2
C	3 685	89,4	0,5	18,9	540	14,7	3
D	2 033	84,0	2,3	19,9	697	34,3	9
E	1 346	78,1	21,1	19,9	1 053	78,3	55
F	333		100,0	25,0	334	100,4	65
Yrityslakkaat yhteensä	1 543	70,8	3,8	23,0	457	24,5	26
2,5-5,5	507	71,1	0,3	14,5	35	6,9	0
6,0-7,0	603	69,5	1,1	25,9	141	23,3	2
7,5-8,5	249	72,7	4,9	28,7	102	40,9	4
9,0-10,0	130	72,8	28,2	27,4	87	66,8	10
11,0-12,0	54		100,0	32,9	92	172,2	11
Yhteensä	48 963	84,4	0,9	14,9	3 976	7,3	162

Keskimääräisessä PD:ssä ja riskipainossa ei ole huomioitu maksukyvyttömiä eli luottoluokkia 11,0 ja 12,0 sekä F. Yhteensä -rivien riskipaino keskimäärin -lukuja laskentaa on täsmennetty ja vertailutiedot on korjattu vastaavasti. Vähittäisvastuiden keskimääräinen riskipaino nousi hieman mallipäivitysten seurauksena.

Yritysvastuut luottoluokittain (FIRB)

Luottoluokka	Vastuu- arvo, (EAD) milj. €	CF, keski- määrin, %	31.12.2016		Riskipaino- tetut erät, milj. €	Riskipaino, keski-määrin, %	Odotetut tappiot, milj. €
			PD, keski- määrin, %	LGD, keski- määrin, %			
1,0-2,0	933	92,2	0,0	44,7	137	14,7	0
2,5-5,5	17 374	74,5	0,2	44,4	7 044	40,5	17
6,0-7,0	7 717	71,6	1,3	44,2	6 786	87,9	43
7,5-8,5	4 638	70,7	4,6	44,2	5 825	125,6	94
9,0-10,0	616	55,1	22,1	44,0	1 120	181,9	60
11,0-12,0	747	54,9	100,0	45,2			338
Yhteensä	32 024	73,5	1,6	44,3	20 913	66,9	552

Luottoluokka	Vastuu- arvo, (EAD) milj. €	CF, keski- määrin, %	31.12.2015		Riskipaino- tetut erät, milj. €	Riskipaino, keski-määrin, %	Odotetut tappiot, milj. €
			PD, keski- määrin, %	LGD, keski- määrin, %			
1,0-2,0	1 042	91,6	0,0	44,7	152	14,6	0
2,5-5,5	16 922	70,8	0,2	44,5	7 035	41,6	17
6,0-7,0	6 269	71,3	1,3	44,3	5 491	87,6	35
7,5-8,5	4 299	70,3	4,5	44,4	5 369	124,9	86
9,0-10,0	819	58,9	22,8	44,0	1 541	188,0	82
11,0-12,0	745	58,5	100,0	45,2			337
Yhteensä	30 096	71,1	1,7	44,5	19 587	66,7	557

Keskimääräisessä PD:ssä ja riskipainossa ei ole huomioitu maksukyvyttömiä eli luottoluokkia 11,0 ja 12,0. Yhteensä -rivien riskipaino keskimäärin -lukujen laskentaa on täsmennetty ja vertailutiedot on korjattu vastaavasti.

Liite 20 Vakuutusyhtiöiden vakavaraisuus

Milj. €	31.12.2016		31.12.2015	
	Henki- vakuutus- toiminta	Vahinko- vakuutus- toiminta	Henki- vakuutus- toiminta	Vahinko- vakuutus- toiminta
Hyväksyttävä oma varallisuus	1 455	992	1 419	1 177
Vakavaraisuuspääomavaatimus (SCR)				
Markkinariski	996	484	665	472
Vakuutusriski	405	298	432	300
Vastapuoliriski	27	32	27	27
Operatiivinen riski	25	43	20	45
Hajautushyödyt ja vaimennusvaikutus	-712	-164	-452	-129
Yhteensä	742	693	692	714
Puskuri SCR:ään	713	299	727	463
SCR-suhde, %	196	143	205	165
SCR-suhde, % (Ilman siirtymäsääntöä)	149	127	149	146

Solvessi II luvussa on huomioitu siirtymäsäännökset ja ne ovat OP Ryhmän arvion mukaisia. Vahinkovakuutustoiminnan luvut sisältävät myös OVY Vakuutuksen luvut.

Liite 21 OP Ryhmän raholitus- ja vakuutusryhmittymän valvonnasta annetun lain mukainen vakavaraisuus

Milj. €	31.12.2016	31.12.2015
OP Ryhmän omat pääomat	10 237	9 324
Muu osuus pääoma, pääomalainat, ikuiset lainat ja debentuurilainat	1 397	1 547
Muut omiin varoihin sisältyvät toimialakohtaiset erät	-139	-70
Liikearvo ja aineettomat hyödykkeet	-1 438	-1 356
Vakuutusliiketoiminnan arvostuserot*	743	728
Suunniteltu voitonjako	-83	-66
Omista varoista vähennettävät IFRS-erät**	16	-57
Arvon alentumiset - odotetut tappiot alijäämä	-283	-280
Ryhmittymän omat varat yhteensä	10 449	9 769
Luottolaitostoiminnan omien varojen vaade***	4 713	3 707
Vakuutusliiketoiminnan omien varojen vaade*	1 434	1 406
Ryhmittymän omlen varojen vähimmäismäärä yhteensä	6 147	5 113
Ryhmittymän vakavaraisuus	4 302	4 656
Ryhmittymän vakavaraisuussuhde (omat varat/omien varojen vähimmäismäärä) (%)	170	191

* Solvenssi II:n mukainen arvio arvostuseroista ja SCR:sta.

** Eläkevastuun ylikate, sijoituskiinteistöjen käypiin varoihin arvostus, käyvän arvon rahastosta rahavirran suojauksen osuus.

*** Riskipainotetut sitoumukset x 12,5 %, vertailukaudella riskipainotetut sitoumukset x 10,5 %.

Vertailuvuosi on esitetty Solvenssi II:n mukaan. Luvuissa on huomioitu siirtymäsäännökset. OP Ryhmälle 7.1.2016 asetettu O-SII puskuri (2 prosenttia) laski vakavaraisuussuhdetta 24 prosenttiyksikköä.

Lilte 22 Lähipiiritapahtumat

OP Ryhmän lähipiiri muodostuu OP Ryhmän tilinpäätökseen yhdistellyistä yhtiöistä, osakkuusyhtiöistä, hallintohenkilöistä ja näiden läheisistä perheenjäsenistä sekä muista lähipiiriin kuuluvista yhtiöistä. OP Ryhmän hallintohenkilöihin luetaan OP Ryhmän pääjohtaja (OP Osuuskunnan johtokunnan puheenjohtaja), OP Osuuskunnan toimitusjohtaja, johtokunnan jäsenet ja varajäsenet sekä hallintoneuvoston jäsenet. Hallintohenkilöiden lähipiiriin luetaan myös yhtiöt, joissa hallintohenkilöllä tai hallintohenkilön läheisellä perheenjäsenellä on huomattava vaikutusvalta. Muihin lähipiiriin kuuluviin yhteisöihin luetaan OP-Eläkekassa ja OP-Eläkesäätiö.

Lähipiirille myönnettyissä lainoissa noudatetaan normaaleja luottoehtoja. Lainat on sidottu yleisesti käytössä oleviin viitekorkoihin.

Lähipiiriliiketoimissa ei ole tapahtunut olennaisia muutoksia 31.12.2015 jälkeen.

Taloudellinen informaatio 2017

Vuoden 2017 osavuositarkastusten julkaisupäivät:

Osavuositarkastus 1.1.–31.3.2017	27.4.2017
Osavuositarkastus 1.1.–30.6.2017	2.8.2017
Osavuositarkastus 1.1.–30.9.2017	1.11.2017

Helsingissä 2.2.2017

OP Osuuskunta Johtokunta

Lisätiedot:

Pääjohtaja Reijo Karhinen, puh. 010 252 4500
Talousjohtaja Harri Luhtala, puh. 010 252 2433
Viestintäjohtaja Carina Geber-Teir, puh. 010 252 8394

op.fi ja pohjola.fi